

Glas

Slovenske kulturne akcije

Leto XXI, 6-7

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Junij - julij 1975

za naš čas

Če danes ugledni svetovljani sklicujejo mednarodna sodišča za presojanje „ameriških vojnih zločinov“, se ti ne zdi primerno, mladi prijatelj, da bi bilo prav, če bi takšna ali drugačna mednarodna sodišča nepristransko precenila in presodila, česa so krivi vaški stražarji, česa domobranci, česa vsi tisti tisoči Slovencev, ki so med vojno menili, da okupacija slovenskih dežel ni primeren trenutek za vzpostavljanje nove družbene ureditve: o tem naj bi se po njihovo razpravljalo po vojni na svobodnih, demokratičnih volitvah. Takšno mednarodno sodišče naj bi nepristransko precenilo tudi pomor tisočev Slovencev nekommunistov ob koncu zadnje vojne, ki so bili poslani v smrt brez zaslišanja, brez sodbe. Pri teh slovenskih pokolih gre nedvomno za resničen genocid. Tudi veš, da ti pokoli niso skrivnost, ne v svetu, ne na Slovenskem. Da imam prav, ti kapišem, kar je o domobrancih in njihovi u-sodi povedal važen slovenski komunistični funkcionar, Boris Kocijančič kot referent komisije za verska vprašanja pri slovenski vladi v Ljubljani, ko je leta 1965 v Clevelandu v Združenih državah po vojni naseljene slovenske begunce nagovarjal k vrnitvi v Slovenijo, a so mu postregli s pokolom domobrancev. Dejal je: „Nam je silno žal, da se je to zgodilo. Če bi imeli še nekaj časa, vsaj en mesec, bi do tega ne prišlo. Toda takrat smo bili v veliki negotovosti, ali se bomo mogli držati; in v tistem strahu smo pomorili vse nasprotnike. Priznamo, da so se bojevali za svojo idejo in sicer hrabro bojevali. Lahko jim postavite spomenik, kjer hočete.“

matjaž klepec,
iz pisma „mlademu
slovenskemu prijatelju“
v dokumentarki
»teharje so tlakovane
z našo krvjo«

redna skupščina kulturne akcije

LETOŠNJA redna skupščina Slovenske kulturne akcije je bila v istem času, ko je zdomstvo častilo spomin svojih junij 1945 pobitih vojščakov, pa hkrati 30. obletnico svoje poti v svobodni svet. Morda je prav zato zbor rednih članov, ki se na dve leti sestanejo k skupnemu obračunu o opravljenem delu, imel letos svojski poudarek. Saj je Kulturna akcija, glej jo, kakor jo hočeš, slednjič le produkt zdomske umetniške in znanstvene ustvarjalne ihte. Vsak mejnik v zdomstvu je tudi njen mejnik. Mimo tako važnega, kot je 30. obletnica, kar v svetu pričamo (ne vsi) za vrednote svobode in človekovega dostojanstva, naša ustanova ne more.

OBRAČUN, ki ga je vodstvo Kulturne akcije predstavilo skupščini, pokaže, da zadnje ustvarjalno dveletje ni bilo manj plodno od prejšnjih. Četudi je slovenska potrošniška večina v svetu iz leta v leto bolj gluha za vredne stvaritve slovenskega duha, le-teh zato ni manj. Zdomski kulturni delavec je prej ali slej pri svojem ustvarjanju predvsem podprt z razumevanjem skopo odmerjenih, a vrednih mecenov. Vsemu navkljub pa je košara sadežev, ki jo je Slovenska kulturna akcija kot svoje vezilo prinesla k tridesetletnici slovenske povojne prisotnosti v svetu, vredno poklonilo za vreden mejnik. Ti sadovi izkazujejo v zadnjih dveh letih 18 primerov javne kulturne izraznosti: gledaliških predstav, likovnih razstav, koncertov, samostojnih predavanj, srečanj z ustvarjalci samo v Argentini in v Buenos Airesu. Povzetki teh javnih prireditev so v veliki meri na voljo vsemu zdomstvu po periodičnih publikacijah Kulturne akcije. Tisku naše ustanove gre hvala, da sežejo dosežki teh stvaritev v Argentini čez meje slovenske skupnosti pod Južnim križem, zajamejo ves svobodni svet in v njem vse Slovence, ki jih še žejja po izkazih svobodne kulturne ustvarjalnosti po tridesetih letih zdomstva.

POROČILA vodij delovnih odsekov v Kulturni akciji govore o mnogem zares prizadevnem hotenju in dejavnosti med ustvarjalnim članstvom. Poročilo o publikacijah pove, da revija Meddobje in mesečnik Glas SKA zdomski in zamejski svet vneto seznanjata z naponi ustvarjanja v Kulturni akciji, hkrati pa sta močna duhovna vez med ustvarjalci; te sicer ločijo geografske dalje, bliža in družijo jih enakšna zavzetost in ljubezen do slovenskih duhovnih vrednot. V zadnjem dveletju je Akcija poslala v slovenski svet eno leposlovno knjigo, pa več zvezkov revije in mesečnika. Jubilejnega letnika prva knjiga je medtem že na svetlu, druga je dotiskana, štiri so v pripravi. Meddobje sklepa jubilejni XIV. letnik, Glas SKA pa je stopil v 22. leto izhajanja.

POSEBNO omembo na skupščini sta zaslužili 30-letnica Balantičeve smrti 1973, ki smo jo pri Kulturni akciji razglasili za Balantičevo leto, pa 20-letnica ustanove 1974; oboje s poročili o stvaritvah ob slavu: izkazali so se glasbeni, gledališki, likovni, literarni odsek s koncertom, predstavo, razstavo, tudi z Glasom in z Meddobjem. Poudarek jubilejnemu letu daje tudi literarna nagrada v spomin prof. dr. Ignacija Lenčka. Vreden dosežek prehojenega dveletja je tudi aktivna povezava z rednimi člani v Mendozi pod Andi in z izmenjavo kulturnih in umetniških stvaritev: naši igralci v Mendozi (že trikrat!), mendoški polifoni zbor v Buenos Airesu za lanski jubilej.

ČETUDI se mora Slovenska kulturna akcija že od rojstva sem ubijati z gmotnimi težavami, je blagajnikovo sporočilo, da v blagajni ni primanjkljaja, razveseljivo. Rešujejo ga v nemajhni meri mecenski darovi – zanje mecenom hvala! Večina teh pa, ki zares imajo in bi lahko dali – če seveda vsaj blede še priznajo kakšno zrno vrednosti ob tvarnih dobrinah tudi vrednotam ustvarjalnega duha, – stoji ob strani. Ta ugotovitev, ki ni izmišljena, je kaj porazno spričevalo za petični del slovenskega zdomstva. Nazadnje: ko smo ustanovo pred enaindvajsetimi leti priklicali v življenje, smo vedeli, da pot ne bo lahka in da bomo, kar gmotno plat zadene, živeli predvsem od vdovinih darov. Pa smo se le prebili v dvajseto leto in šli naprej! Publikacije se s počasno prodajo nekako krijejo. Javne priditve ne sklepajo s primanjkljajem. Naročniški kader za naše tiske se ni povečal, rajši zmanjšal: ne po krivdi Kulturne akcije, marveč zaradi vedno ožjega kroga Slovencev, ki v zdomstvu še slovensko berejo: mladi, že na tujem rojeni slovenski rod zvečine skoraj gotovo ne. A na to dejstvo smo

pripravljeni vsi ustvarjalci v Akciji – ni zadosten razlog, da bi se publiciranju odpovedali.

VOLITVE so nam potrdile stari odbor z dr. Tinetom Debeljakom kot predsednikom. Vodje odsekov so po pravilih stalni člani odbora. Sprememba je bila le v gledališkem odseku, kjer je vodstvo prevzel Lojze Rezelj, dosedanji vodja Nikolaj Jeločnik pa je po odbo- rovi želji prevzel na skupščini ustanovljeni referat za organizacijo v ustanovi, z vsemi pravicami odbornika.

S PIETETNIM molkom so se zborovalci spomnili prof. dr. Ignacija Lenčka in prof. dr. Alfonza Čuka, oba

la verdad "eslovena"

(Concluye el presente editorial, cuya primera parte se publicó en el GLAS del mes de mayo de 1975.)

Esta decisión de los demócratas desató, a la vez consecuencias irreparables. El PCE tildó a la rebelión contra sus ajusticiadores comunistas de „traición contra el pueblo“ (de este modo a sí mismo se proclamó pueblo), al mismo tiempo que en los círculos internacionales hizo todo lo posible para que de la misma manera entendiesen el significado de la represión.

El desarrollo de la revolución brilla por un proceder sin escrúpulos. En comparación con el terrorismo de los revolucionarios stalinistas, los errores en el campo anticomunista distan de ser dignos de mención; sólo eran una sombra de aquéllos.

Si bien la revolución comunista en Eslovenia en la primavera de 1945 militarmente terminó en un fracaso casi total, sus vinculaciones con la diplomacia internacional ayudaron a plegarse a las filas de los vencedores,

LA POSGUERRA INMEDIATA

Los integrantes armados de la mayoría no comunista eslovena desplazaron, no bien terminada la guerra, a Carintia, a Vetrinj. De allí los ingleses con el pretexto de que los transportarán a Italia, entregaronles por traición a los nuevos amos de Eslovenia. Estos los masacraron en un número aproximado de 11 mil, igual que a varios centenares de refugiados civiles, en su mayoría en Kočevski Rog y Teharje.

Asimismo dieron muerte a un número no determinado de los domobranci, a los que alcanzaron antes de que pudieran huir, o bien cuando trataban de ocultarse.

El número de los demás eslovenos, a quienes las nuevas autoridades al terminar la guerra dieron muerte, es desconocido, mas no reducido. Muchos eslovenos inmediatamente después de la guerra conocieron las cárceles, sin proceso judicial y sin condena, frecuentemente a causa de falsas acusaciones; entre los encarcelados se cuenta más del 80% del clero de la arquidiócesis de Ljubljana. De la misma arquidiócesis, después de la guerra, mataron sin juicio, o condenaron a muerte a 23 sacerdotes e igual número de seminaristas.

Todos estos hechos no nos causarán sorpresa alguna, si tenemos presente la línea ortodoxa stalinista del PCE de aquel entonces, y si no ignoramos los métodos de Stalin.

HOY

En Eslovenia de hoy, treinta años después de la guerra, la democracia no existe. La presión del PCE a la gente crece o decae, según las dificultades internas y externas del régimen imperante; al fin y al cabo, el gobierno lo ejerce un partido único.

Todas las demás desviaciones dentro del espacio étnico esloveno son mera consecuencia de aquella constancia básica. No son pocas: el monopolio estatal sobre los medios masivos de comunicación (y, consecuentemente, el columniar del adversario, sin que éste pueda defenderse), la introducción forzosa del marxismo a las escuelas de todos los grados, el desprecio por los demócratas en el área administrativa profesional, la presión de que la gente se incorpore al PCE, trabas a la actividad religiosa, etc.

EL MAÑANA ESLOVENO

Los demócratas eslovenos en pleno, sea en el país, sea en el extranjero, anhelamos vivamente el día, en que la Eslovenia respirará otra vez en una democracia verdadera, donde el pluralismo espiritual y político habrán de ser reconocidos.

De ahí en más, el resto tendrá su arreglo: la historia eslovena de la guerra y de la posguerra será escrita en forma imparcial, enterrarán y honrarán las tumbas de todos los que se rebelaron contra la revolución stalinista; se rehabilitará a las víctimas inocentes de la posguerra; los tribunales imparciales determinarán la culpabilidad y a los culpables (los de la época de la guerra, se sobreentiende que de los dos bandos).

El mañana esloveno habrá de llegar, que no quepa la menor duda. ¡Que todo demócrata esloveno ya hoy mismo aporte su testimonio para ese mañana!

S. L.

redna ustvarjalna člana, ki sta se v tem dveh letih preselila v lepši svet.

ZA pristavek v kroniko: Skupščina je zborovala 24. maja, ko so jo zborovalci prekinili zaradi bolezni blagajnika in nehotene odsotnosti tajnika; pa 14. junija, ko je zasedala znova, z ugotovitvami, ki smo jih v povzetkih zapisali. Osebo ali s pooblastili je bilo navzočih čez dve tretjini rednih članov.

VODSTVO Slovenske kulturne akcije si je ob skupščini vzdelo lepo nalogo, da ustanovo poživijo, usodobi in ji doseže ploden razmeh v slovenskem zamejstvu in zdomstvu.

n j

„slovenska“ resnica

(Sklepamo ta uvodni zapis; prvi del je prinesel majski GLAS. Oboje je ponatis iz letošnje junijske številke revije NAŠA LUČ.)

Ta odločitev demokratov je imela obenem nepopravljive posledice. KPS je temu upor proti likvidatorjem naprtila nalepko „narodna izdaja“ (s čimer je sebe proglasila za narod), obenem pa poskrbela v mednarodnem svetu za enako pojmovanje tega upora.

Izvedba revolucije je bila skrajno brezobzirna. V primeri s terorjem poklicnih stalinističnih revolucionarjev so bile napake v protikomunističnem taboru znatno manjše in le senca teh.

Čeprav je bila komunistična revolucija v Sloveniji spomladi 1945 vojaško skoraj premagana, ji je povezanost z mednarodno diplomacijo pomagala v vrste zmagovalcev.

TAKOJ PO VOJNI

Oboroženi pripadniki slovenske nekomunistične večine so se takoj po koncu vojne umaknili na Koroško, v Vetrinj. Od tam so jih Angleži pod pretezo, da jih pošiljajo v Italijo, z izdajo izročili novim gospodarjem v Sloveniji. Ti so jih od njih likvidirali približno 11.000, obenem pa več sto civilnih beguncev, predvsem v Kočevskem Rogu in v Teharjah.

Poleg tega so usmrtili bogve koliko domobrancev, ki so jih zajeli na begu ali jih izsledili, ko so se skrivali.

Število ostalih Slovencev, ki jih je dala nova oblast kmalu po koncu vojne likvidirati, je neznano, a ne neznatno.

Mnogo Slovencev je moralo takoj po vojni v zapore brez procesa in brez obsodbe ali pa večkrat z namišljeno obtožbo, med njimi več kot 80% duhovnikov ljubljanske nadškofije. Iz iste nadškofije je bilo že po končani vojni brez sodbe ubitih ali s sodbo na smrt obsojenih 23 duhovnikov in 23 bogoslovcev.

Vsemu temu se ne čudimo, če vemo, da je bila tedaj KPS strogo stalinistična in že poznamo Stalinove metode.

DANES

V Sloveniji danes, 30 let po vojni, ni demokracije. Sicer se pritisk KPS na prebivalstvo včasih vlača, včasih manjša, pač v skladu z notranjimi in zunanji težavami režima, a slej ko prej je na oblasti ena sama stranka.

Vse druge izkrivljenosti v današnjem slovenskem prostoru so le posledica tega osnovnega dejstva. In teh ni malo: monopol oblasti nad javnimi občili in posledično blatenje nasprotnika, ne da bi se ta mogel braniti, prisilno uvajanje marksizma v šole na vseh stopnjah, zapostavljanje demokratov na upravno-službenem področju, siljenje ljudi v partijo, omejevanje cerkvenega delovanja, etc.

SLOVENSKI JUTRI

Vsi slovenski demokrati doma in po svetu komaj čakamo dneva, ko bo Slovenija spet zadihala v demokraciji in ko bo priznan miselnosti in politični pluralizem.

Takrat se bodo uredile tudi druge zadeve: slovenska medvojna in povojna zgodovina bo napisana nepristransko, poiskani in priznani bodo grabovi tistih, ki so se stalinistični revoluciji uprli, nedolžne žrtve povojnega časa bodo rehabilitirane, nepristranska sodišča bodo dognala krivdo in krivce (iz medvojnega časa seveda na obeh straneh).

Ta slovenski jutri bo prišel, o tem ni nobenega dvoma. Vsak slovenski demokrat naj že danes pričuje za ta jutri!

S. L.

rdeči tango

Slavni Domobranski vojski v čast; že 30 let živi v izgnanstvu, a njen glavni stan je še zmeraj v najskrbnejše zasutih grobovih Slovenije. (Glej tajni arhiv KPS s.v.)

Naš je ta tango, rdeč od moči,
ki z njo smo zemljo si držali,
da mogla roditi je mirne noči,
da mogla rediti je revne dni:
med stroji, ob knjigah, z orali.

Potem so nas vragu izdali.

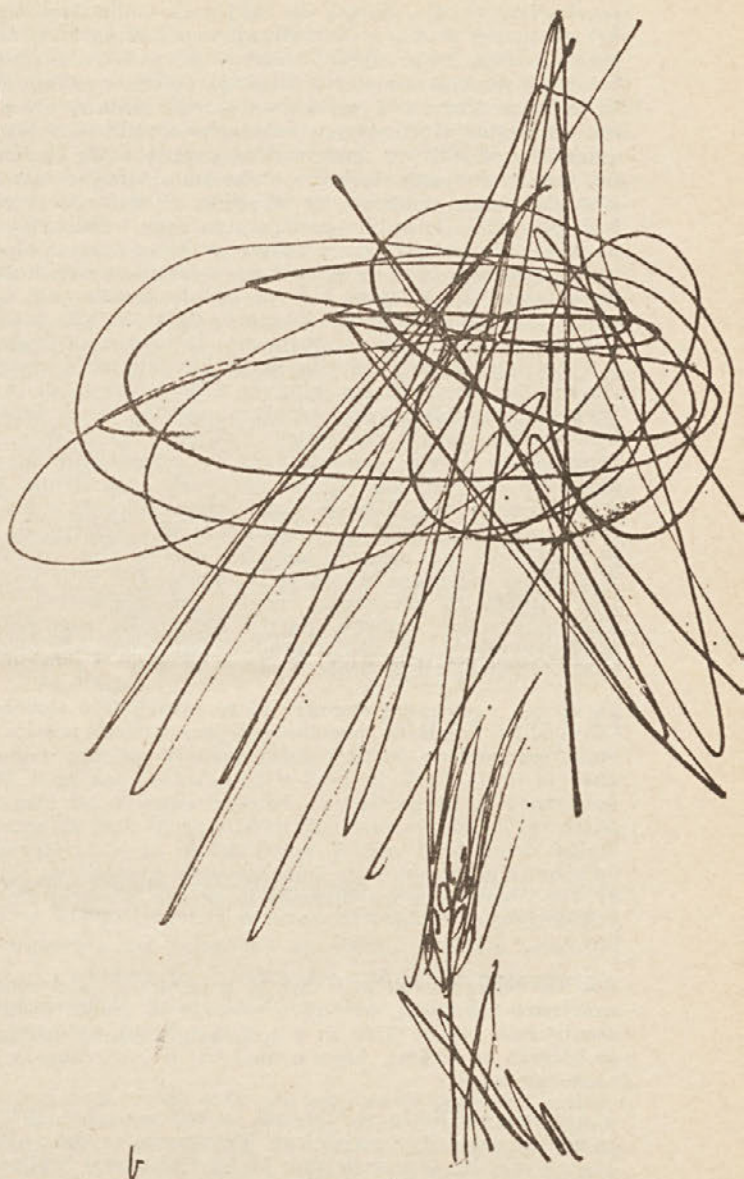
Naš je ta tango, rdeč od krvi,
ki z njo smo ljubezen spoznali,
umirali zanjo pogumnih oči,
vedoč, da je večno s ponižnimi –
kako smo se smrti smejali!

Potem so nas vragu prodali.

Naš je ta tango, rdeč od tujin,
kjerkoli blodeč smo obstali,
da borcem zapojemo v sveti spomin,
ubitim na skrit, sramežljiv način:
desettisoč slepih živali.

Nikoli ne bomo se vdali!

vladimir kos

risba, ki je delo akad. slikarke Bare Remec, je na naslovni strani spominskega lista za letošnji Praznik Junakov v Buenos Airesu

dokumenti

krona

PREGLED politično zgodovinskega razvoja, ki je pripeljal do bratomorne revolucije v Sloveniji in do ugodnih dogodkov pred tridesetimi leti v maju, juniju in juliju petinštiridesetega, se pravi: do tragičnega pokola domobrancev (o katerem govori med drugimi pričami tudi bivši član Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in član ASNOJa Edvard Kocbek), bi se mogel začeti z zasedanjem Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (ASNOJ) v Bihaću 26. in 27. novembra 1942. To zasedanje prelomnega značaja pomeni ustanovitev prvega osrednjega organa tistega političnega načrta, ki si ga je komunistična partija Jugoslavije (KPJ) osvojila na četrtem kongresu, 1. 1928, revidiranem leta 1935, po katerem naj bi postala Jugoslavija federativna komunistična država.

Za izvedbo tega načrta je bila vzročna spodbudna okupacija in razkosanje Slovenije in Jugoslavije ter ustanovitev Osvobodilne fronte. V razgibanem obdobju po volitvah 5. maja 1935 se je namreč delo partije močno povečalo; ustanovljena je bila Ljudska fronta, ki je z nekoliko kasnejšo Zvezo delovnega ljudstva Slovenije in Društvom prijateljev Sovjetske zveze predhodnica Protiimperialistične fronte, ustanovljene 27. aprila 1941 in po 2. juniju preimenevane v Osvobodilno fronto. Komunistična partija Slovenije je bila takrat v popolnem soglasju z namerami komunistične partije Jugoslavije in komunistični aktivisti v Sloveniji so se takoj po razsulu Jugoslavije začeli zbirati in organizirati, kajti spoznali so, da je prišel primeren trenutek za

izvedbo določenih revolucionarnih načrtov. Na posvetovanju KPJ v Zagrebu v začetku maja 1941 je partija takoj postavila zahtevo, da mora vodstvo odporniškega gibanja v Jugoslaviji brezpogojno prevzeti komunistična partija. Po drugi strani pa so zastopniki Slovenske ljudske stranke, Jugoslovanske nacionalne stranke, slovenski radikali, liberalci in socialisti ustanovili 6. aprila Narodni svet za Slovenijo pod predsedstvom dr. Marka Natlačenca, ki je soglasno odklonil vsako sodelovanje s komunisti in si postavil cilj proglasiti Slovenijo za samostojno državo, iz obstoječih vojaških edinic pa ustanoviti Slovensko legijo, ki naj bi skrbela za red in mir.

V naslednjih dveh letih se je partiji kolikor toliko z lahkoto posrečilo prevzeti vodstvo odporniškega gibanja v Sloveniji in ga postopoma razplamteti v revolucijo. Začetna koalicijska oblika v vodstvu ljudskofrontnega gibanja – komunisti, krščanski socialisti, levi sokoli in nekateri napredni kulturni delavci okrog revij Književnost in Sodobnost – je bila taktična poteza: šlo je za formalno obliko, ki so jo pogojevale politično aktivistične začetne nujnosti. Problem koalicije je postal kmalu akuten, kajti pojavljati so se začeli dejavniki, po katerih bi partija ne mogla obdržati absolutnega prvenstva v odporniško revolucionarnem procesu. Primer Kocbekove skupine krščanskih socialistov je v tem pogledu najbolj izstopajoč; po mnenju Kardelja so ti „olajšali prehod znatnega dela katoliške inteligence in z njo vred tudi dela kmečkih množic na pozicije narodno-

osvobodilnega boja, ali pa jih vsaj začasno nevtralizirali. Pri vsem tem pa jih je ideološka povezanost na klerikalno tradicijo neprestano vlekla nazaj in se v vseh odločilnih trenutkih pretvarjala v reakcionarni odmev znotraj OF. V enotnosti Fronte je prišlo do notranjih motenj, pojavila so se nesoglasja predvsem s krščansko socialistično skupino, katere objektivna nevarnost za partijo se je kazala v težnjah po snovanju lastne stranke in v težnjah spraviti čim več svojih pristašev na odločilne položaje na terenu. Kidrič je trdil, da je bilo partizanstvo silno težko ustvariti in da so ležali napori samo na ramah komunistov. Zato je prišlo februarja 1943 do sestankov zastopnikov raznih skupin v Dolomiti. V izjavi, ki so jo podpisali zastopniki treh ustanovnih skupin OF 28. februarja in ki je bila utemeljena in popularizirana na zborovanju aktivistov na Pugledu v Kočevskem Rogu 27. aprila, stoji: „Avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju pripada glede na njen program, organizacijsko strukturo, strategijo in taktiko Komunistični partiji Slovenije.“ Krščanski socialisti so se prostovoljno odrekli samostojnosti in organizaciji lastnih aktivistov ter priznali potrebo in pravico, da ohrani KP prvenstveno vlogo. Vendar pravi danes Kocbek v svojih Odgovorih (Trst, 1975): „Najhuješe je bilo dejstvo, da se je partija pri tem opraviču poslužila nasilja. Naša skupina je doživela najusodnejši udarec. V ozračje OF se je vrnilo nekaj tujega in nevarnega, začutili smo nadslovenske in naddemokratske namene. Partija je ukinila osvobodilno enakopravnost in si začela graditi svojo izključno oblast. Začel je delovati tihi teror.“

To so bili v glavnem dogodki, ki so pripeljali v slovenski Osvobodilni fronti do popolne politične oblasti partije. V vojaškem pogledu je bil položaj težji. V začetku avgusta 1943 je imela NOV in POS v Ljubljanski pokrajini 2660 partizanov in 98 partizank, oborožen odpor proti komunistični revoluciji in nadvladi partije pa je štel ob razsulu Italije okrog 5000 mož. V nekaj tednih se je to število z ustanovitvijo Slovenskega domobranstva povečalo na preko 12 tisoč borcev; z mobilizacijo je seveda poraslo število v Fronti.

DRUGI del zgodovinske drame, ki je nazadnje našel usodno razvezo v angleški predaji slovenskih in drugih protikomunističnih borcev Titu in v njih tragičnem uničenju, se je odigral na širšem, jugoslovanskem in svetovnopoličnem vojaškem odru.

Zborovanje ASNOJa v Jajcu 29. in 30. novembra 1943 je pomenilo ustvaritev najvišjega Frontnega predstavništva Jugoslavije. Na tem zasedanju je ASNOJ odvzel kraljevski jugoslovanski vladi v izgnanstvu v Londonu vso pravno oblast, prepovedal kralju Petru II. vrnitev v domovino in odločil, da bo bodoča socialistična Jugoslavija zgrajena na federativni osnovi. Josipu Brozu Titu, vrhovnemu poveljniku narodnoosvobodilne vojske je ASNOJ podelil naslov maršala Jugoslavije in ga določil za predsednika države. S tem zasedanjem so revolucionarne komunistične sile v Jugoslaviji oblikovale svojo notranjo državnopravno organizacijo. Potrebno je bilo še mednarodno priznanje ter od tega mnogo odvisno uničenje kraljevih Mihajlovičevih in drugih protikomunističnih sil.

K temu je pripomogel svetovni politični položaj in angleško ameriško zavezništvo Titu. Dejstvo je, da bi novembrska deklaracija ne mogla uspeti, ko bi jugoslovanski komunisti ne čutili in dejansko ne imeli zaslombe pri zahodnih zaveznikih in predvsem pri Angležih. Stalin je bil takrat še zelo skeptičen, celo nasproten preveliki moči Titovih partizanov. Zavezniške in predvsem angleške vojaške misije na jugoslovanskem ozemlju so pošiljale naklonjena poročila o partizanih; bile so eden najvažnejših dejavnikov v prid komunistom. V maju 1943 je angleška vlada poslala v Titov štab svojo prvo vojaško misijo, ki jo je vodil William Stewart, ubit v letalskem napadu. K slovenskim partizanom je 13. maja 1943 prišel major William Jones. Stewartov naslednik William Deakin, profesor v Oxfordu, je poslal v London zelo povoljno poročilo o partizanski in negativno o četniški dejavnosti. Tem zadnjim pripisuje kolaboracijo z Nemci in Italijani. Zato se je Churchill odločil poslati večjo misijo v Titov glavni stan; vodil jo je nekdanji diplomat v Moskvi, brigadir Fitzroy Maclean, član angleškega parlamenta. Tej misiji, ki se je spustila s padali septembra 1943, je bil dodeljen tudi ameriški major Lyn M. Farish. Brigadir Maclean in major Farish sta svojimi vladam poslala poročila, v katerih poudarjata vojaško in politično važnost narodnoosvobodilnega gibanja in priporočata, da se Titu nudi pomoč v orožju in preskrbi. Medtem ko je Churchill prejel ta poročila, pa še ni imel

v rokah poročil niti od polkovnika Baileyja, niti od polkovnika Hudsona, ki sta bila dodeljena generalu Mihajloviču.

Partizanska moč je narasla po italijanski kapitulaciji. Po poročilu jugoslovanskega poslanika v Washingtonu Konstantina Fotića so dobile italijanske čete v Jugoslaviji nalogo od vrhovnega zavezniškega poveljstva na Bližnjem Vzhodu, da predajo svoje orožje partizanom.

Prav tako važna kot vojaške misije je bila pomoč, ki so jo dobivale Titove sile od zahodnih zaveznikov v uradni in neuradni propagandi od posameznih zasebnikov in v vojski. V Združenih državah je igral veliko propagandno vlogo Louis Adamič, ki je imel neomejen vstop v Belo hišo. Drug tak propagandist je bil Stojan Pribičević, dopisnik revij *Time* in *Life*. V Angliji je bil položaj še boljši: med skupino politikov in oficirjev jugoslovanske vlade v Londonu so bili nekateri, ki so naredili vse, kar je bilo mogoče, da so se zamerili angleškim oblastem. Tito je imel kot mednarodni komunist vplivne prijatelje med univerzitetnimi profesorji (Deakin), časnikarji (Ivor Montagu, izdajatelj *Daily Workerja*), med diplomati, obveščevalnimi oficirji (stalinist James Klugmann, od 1942 do 1945 član vojaške zvezne organizacije za Jugoslavijo, po letu 1945 izvršni šef UNRe za Jugoslavijo) ter člani angleškega parlamenta (Fitzroy Maclean, Koni Zilliacus).

Propaganda za Tita in proti Mihajloviču v Združenih državah in Veliki Britaniji je ob vsaki priložnosti naglašala, da so partizani tisti, ki se bore proti silam osi, in da četniki ne delajo v tem pogledu nič.

Novembra 1943 so se sešli predsednik Roosevelt, ministrski predsednik Churchill in generalisim Stalin v Teheranu, kjer so sklenili, da se nudi Titu vsa vojaška pomoč. Mihajloviča niso omenjali.

Decembra 1943 se je sestal general Maclean s Churchillom v Kairu in mu poročal o svoji misiji: poudaril je, da bodo imeli partizani v bodoči ureditvi Jugoslavije odločilno besedo, a pojasnil mu je tudi, da so Tito in ostali voditelji partizanskega gibanja neprikriti komunisti in da bodo bodočo državo uredili po sovjetskem sistemu. Glede povojne ureditve je premier Churchill izjavil, da bodo o tem Jugoslavlani sami odločali, a je istočasno on sam odločil, kajti jasno bi mu moralo biti, da bo iz revolucionarne vojne izšel zmagovalec tisti, ki bo imel pomoč v orožju in preskrbi ter politično podporo zaveznikov. V parlamentu je 22. februarja 1944 izjavil, da se Mihajloviču ne pošilja pomoč, ker se ne bojuje proti okupatorju in ker njegovi poveljniki celo sodelujejo z njim. V tistem času je Churchill vodil obširno korespondenco s Titom glede likvidacije jugoslovanske vlade v Londonu. Premier je zagotovil Titu podporo britanske vlade za „vzpostavitev resnično demokratske, federativne Jugoslavije“ (Churchill, *Druga svetovna vojna*, V., str. 470).

Na konferenci v Moskvi, kjer so se sešli od 9. do 17. oktobra 1944 britanski in sovjetski politiki, je bila že prvi dan sklenjena usoda petih jugovzhodnih evropskih držav. Veliki državnik Churchill je načel na pol pole papirja svojo znamenito procentualno razdelitev na interesne sfere, ki jo je Stalin odobril z enostavnim znamenjem s svinčnikom. Tako je bila razdeljena Jugoslavija „fifty-fifty“ na sovjetsko in zahodno interesno sfero. Vendar pa je britanski premier odločil praktično stodoletno pomoč partizanom.

Ko so 25. maja 1944 nemški padalci napadli Titov glavni stan v Drvarju, se je Tito z angleškim letalom rešil na otok Vis in se tam ustanovil pod okriljem angleške vojne mornarice. Na začetku junija je bil imenovan za ministrskega predsednika jugoslovanske begunske vlade v Londonu dr. Ivan Šubašić. Kmalu nato je odpotoval Šubašić v spremstvu angleškega poslanika sir Rarlpha Stevensona na Vis in začel razgovore s Titom po navodilih angleškega ministrskega predsednika. Potem ko so bili ovrženi vsi predlogi dr. Šubašića, je ta sklenil 16. junija sporazum, po katerem bo Tito predsednikčasne vlade na terenu, on pa predsednik begunske v Londonu. Sporazum je pomenil popolno predajo Titu. Čim se je dr. Šubašić vrnil v London, je 12. julija sestavil vlado šestih članov: v njej sta bila Hrvata dr. Ivan Šubašić in dr. Juraj Šutej, Srba Sretan Vukosavljević in Sava Kosanović ter Slovenca dr. Drago Marušić in dr. Izidor Cankar. Z dekretom 26. avgusta 1944 pa je kralj Peter odstavil generala Mihajloviča in priznal maršala Tita kot vrhovnega poveljnika jugoslovanske vojske.

Po tem so se dogodki razvijali naglo in usodno: 22. januarja 1945 je sicer kralj Peter odstavil dr. Šubašića, a

mu je pod močnim pritiskom angleške vlade ponovno predal mandat, sam pa privolil v predajo svojih pravic posebnemu regentskemu svetu. Vlada dr. Šubašića je odšla 15. februarja 1945 v Beograd. Tako je bila pravzaprav v času, ko so se veliki trije sešli na konferenci v Jalti, od 7. do 11. februarja 1945, Jugoslavija že trdno v rokah Tita in je v Jalti dobila samo dokončno mednarodno pravno priznanje, čeprav je bilo rečeno, da je „vlada začasna, dokler ne bo ljudstvo svobodno izjavilo svoje volje“.

VOJAŠKO stanje protikomunističnih in odporniških gibanj v Jugoslaviji in Sloveniji je bilo usodnostno pogojeno po teh političnih dogodkih. Mihajlovičevi četniki so izgubili bitko za Srbijo v septembru 1944, ko je Rdeča armada osvojila severno Srbijo in so Bolgari v dogovoru s Titom zasedli južno Srbijo. Četniki so se razbili na dve skupini, od katerih se je ena skušala umakniti proti severu in se predati raje sovjetskim četam, kot partizanom. Samo del te skupine je dosegel rdečo vojsko, a njegova usoda je bila ista: popolno uničenje. Druga skupina pod poveljstvom generala Mihajlovića samega se je umaknila v osrednjo Bosno in v gozdove, kjer so prej gospodarili partizani. Ta skupina je nameravala nadaljevati odpor proti partizanom. Odločilni spopad z njimi je bil ob reki Sutjeski maja 1945. Po enotedenski boju so se četniki razpršili; Mihajlovič je z nekaj najbolj vztrajnimi ušel in se skrival do marca 1946, ko je bil ujet.

Slovenske protikomunistične sile, med katerimi je bilo najpomembnejše Slovensko domobranstvo, ki se je kot osvobodilna protikomunistična vojska osnovalo konec leta 1943, so se v prvih dneh maja 1945 pred močnim pritiskom par-

tizanov in spričo nastalega mednarodnega vojaškega položaja umaknile v Avstrijo, na Koroško, ki so jo imeli zasedeno Angleži. Umik domobrinskih enot iz Dolenjske, Notranjske in Gorenjske preko Ljubelja je bil izveden ob pomankljivi vojaški organizaciji; vojaštvo in več tisoč civilnih beguncev se je zbralo na Vetrinskem polju pri Celovcu. Poveljnik domobranstva general Rupnik je 4. maja odstopil, pod pritiskom, oblast pa je prevzel Narodni odbor za Slovenijo in preimenoval domobranstvo v Slovensko narodno vojsko. A to ni imelo pri angleških zaveznikih nikakega učinka; sploh se je premalo in nič storilo, da bi se preje prepričalo ali vsaj zadostno informiralo zahodne velesile o demokratični usmerjenosti Slovenskega domobranstva. Tako je ukaz za vrnitev protikomunističnih borcev Titu prišel z najvišjega mesta od maršala Alexandra, posamezni poveljniki so ga izpolnili vestno in natančno. Angleško poveljstvo na Koroškem se je poslužilo laži, da bodo vojniki prepeljani v Palmanovo v Italijo. Ko bi imeli domobrinski poveljniki dovolj stvarne informacije o zaveznikih ter o njihovem političnem zadržanju do Tita, posebno Angležih, se ne bi moglo zgoditi, da bi jim slepo verjeli. V dneh 27. do 31. maja 1945 so Angleži izročili partizanom nad dvanajst tisoč domobrancev in del civilnih beguncev. Razen redkih prič, ki jim je uspelo pobegniti, so bili fantje in moške – tragična krona vsega – pobiti večinomoma po predhodnem izčrpanju in mučenju v Kočevskem Rogu, v teharskih gozdovih, v okolici Hrastnika in Trbovelj, pod Toškim čelom, pod Lubnikom v Poljanski dolini in drugod v mesecih juniju in juliju petinštiridesetega, že po koncu vojne.

france papež

V ilustracijo gornje kronike Franceta Papeža objavljamo iz 3. dela Pahor-Rebulove knjige „Edvard Kocbek, pričevalec našega časa“ Kocbekove odgovore na Pahorjeva vprašanja o sloviti medvojni Dolomitski izjavi, s katero so se krščanski socialisti in napredni sokoli v OF odpovedali vsemu političnemu in drugemu vodstvu v prid Komunistični partiji Slovenije.

BORIS PAHOR

Najprej bi radi zvedeli, kaj meniš ti: kje je izvor nove gonje proti tebi?

EDVARD KOČBEK:

Vzroka za novo gonjo ne poznam, po vsej priliki tiči v nekih notranjih in zunanjih težavah režima. Poznam le povod gonje. Izrazil ga je Edvard Kardelj pred meseci v prilogi »Dela«, kjer je spregovoril o okoliščinah Dolomitske izjave in jih razširil v grobi in tako nesrečni obliki, kakor še nikoli deslej.

Kardelj pravi, da so se po italijanski ofenzivi okrepile tendence, da bi se Osvobodilna fronta spremenila v koalicijo samostojnih političnih skupin. To je očitna neresnica, kajti v dobi, o kateri govori, je bila še vedno veljavna struktura začetne OF, ta pa je bila od vsega začetka koalicija treh popolnoma samostojnih in enakopravnih temeljnih skupin, komunistične, krščansko socialistične in sokolske. Temeljne so se imenovale, ker so se med seboj imele za enakovredne in ker je bila vsaka med njimi od tal do vrha hierarhično organizirana. Kardelj govori, kakor da bi partijska skupina že takrat imela nekakšno prednost. Iz vojske in terena smo takrat dobivali nenehne pritožbe, da se hočejo partiji s silo in zvijačo oktroirati kot dejanski voditelji. Med krščanskimi socialisti se torej ni mogla krepiti tendenca po koaliciji, ampak volja, da se ohrani status quo. Na avtoritativen in alternativen način je partija naši in sokolski skupini predložila izjavo, s katero naj bi obe priznali partiji dejansko in formalno prioriteto v OF. S tem aktom se je OF spremenila iz spontanega ljudskega gibanja v dvostransko politično delovanje. V njem je po slej načrtno mogla delovati le partija.

Kaj ima ta izjava pozitiven ali negativen značaj?

Dolomitska izjava ima oba značaja. Najprej pozitivnega. Prej ali slej je moralo priti v osvobodilnem gibanju do piramidalne strukture, spontano gibanje je moralo prej ali slej dobiti trdno notranjo zgradbo.

Za našo skupino lahko povem, da ni bila le pripravljena, ampak tudi sposobna, da se akcijski enotnosti Osvobodilne

fronte v prid odreče svojim trenutnim in posebnim političnim koristim, o čemer pričuje prav Dolomitska izjava. Partija pa se je odločila, da enotnost Osvobodilne fronte preobrazi v svojemu smislu, ker ni bila niti pripravljena, niti sposobna stopiti iz ekskluzivnega prostora ozke oblastniške miselnosti v medčloveški prostor. Tu, s to nepravilnostjo in nesposobnostjo k širšim človeškim dimenzijam pa se začel negativni značaj Izjave. Prepričan sem, da bi to novo akcijsko enotnost lahko dosegli z ustreznostjo strukturo osvobodilnega gibanja, če bi šlo samo za to. Glede na temeljne cilje Osvobodilne fronte bi bila namreč daleč učinkovitejša struktura, v kateri ne bi bilo politične diskriminacije in v kateri bi se mogel odpreti tak kohezijski proces, da bi v njem s svojo iniciativo ustvarjalno sodelovale vse tri temeljne skupine.

Najhujše je bilo dejstvo, da se je partija pri tem opraviilu poslužila nasilja. Naša skupina je doživela najusodnejši udarec. V ozračje OF se je vrinilo nekaj tujega in nevarnega, začutili smo nadslovenske in naddemokratične namene. Partija je ukinila osvobodilno enakopravnost in si začela graditi svojo izključno oblast. Začel je delovati tihi teror.

Videti je, da si se Kardelj bolj zameril kot branilec OF kakor pa kot pristaš krščanskega socializma.

V že omenjenem spisu o Dolomitski izjavi neresnično trdi, da je nastala kot epilog raznoglasij med vsemi skupinami OF na eni strani in med menoj na drugi strani. Njegova trditev je potvorba, ki moram zoper njo protestirati z vso prizadetostjo. Res je, da sem se upiral partijskim mahinacijam v vojski in na terenu, vendar so se z menoj vred upirali tudi moji drugi tovariši, kajti početje partije smo imeli za nelojalno. Bil sem prepričan, da partija s svojim človeško nezrelim in stalinistično vzgojenim kadrom ni sposobna dobiti neposreden moralni stik z množicami in da nas more vse spraviti v položaj, kamor ji ne bi smeli slediti.

Od tistega hipa dalje, ko je Kardelj ugotovil, da ne bo mogel manipulirati z menoj, me je začel strašiti z deter-

ministrično oznako, da sem s svojim humanističnim pojmovanjem revolucije neogibno predestiniran za zbirališče reakcionarnih sil, pa najsi se bom še tako trudil, da bi ušel taki usodi. Ne vem kolikokrat sem v trdih pogovorih z njim in Kidričem slišal stavek: »Si že fejš fant, ampak objektivno si nevaren.« Stavek je postal del partijskega humora, vendar mi ni bilo vseeno. Partiji so skrbno gojili svoj sum do mene, še po vojni sem moral pred prvim ali razširjenim Izvršnim odborom OF po cele popoldneve sam proti vsem dajati odgovor za svoja javna in zasebna dejanja. Zakaj ta tortura? Zato, ker nisem zapustil en klerikalizem, da bi sprejel drugega. Krščanske avtentičnosti so se bali bolj kakor belogardizma.

In vendar si tudi ti podpisal Dolomitsko izjavo.

Podpisal sem jo. Najprej zato, da bi preprečil sovražnosti med skupinami ter razdor v lastni skupini, predvsem pa zato, da bi onemogočil psihično in fizično nasilje nad nami. Podpisal sem jo potem, ko sem dosegel, da je skupina ohranila svoj nazorski značaj. Kar se mene tiče, sem se najlaže odrekel dotedanjemu političnemu značaju krščanskih socialistov, kar je bila glavna zahteva partije. Zakaj najlaže? Iz perspektive krščanske prihodnosti. Če smo bili krščanski socialisti že dobrih deset let protiklerikalno usmerjeni in če nam je klerikalizem pomenil nedopustno vmešavanje Cerkve v politiko, potem si v teh okoliščinah nismo mogli dovoliti snovanja nove krščanske stranke na Slovenskem. Uprl sem se vehementno, ko je partija videla v skupini le megleni izraz prehajanja krščanskih množic na napredne družbene pozicije. Zagovarjal sem stališče, da nam nihče pravice ustvarjati politično enotnost tako, da nam odjemlje nazorski značaj in njemu ustrezno dejavnost, saj se naša organizacija ni ustvarila šele ad hoc v začetku upora, ampak pomeni formacijo, ki bo prerasla osvoboditev samo. Na ta obrazec smo se tisti večer zedinili, čeprav Kidrič in Kardelj nista pristala na to, da bi ta zaključek vnesli v besedilo izjave, češ da homo to storili s posebnim aktom, ki do njega žal nikoli ni prišlo. Izjavo sem torej podpisal šele, ko sem dosegel, da si naša skupina ohrani kulturni značaj in specifične povojne naloge med slovenskimi kristjani.

Zakaj je partija začela nenadoma graditi svojo lastno oblast?

Slovenska partija ni bila suvereno telo niti v formalnem organizacijskem smislu niti po svoji moralni zavesti, saj je bilo njeno vodstvo odgovorno središču zunaj sebe in zunaj slovenske suverenosti, ki jo je tedaj predstavljala Osvobodilna fronta. Partija je bila nekaj časa nejasno podvržena dvema vrhovnima oblastema, Osvobodilni fronti in Vrhovnemu štabu, oziroma Centralnemu komiteju jugoslovanske partije. Razvoj dogodkov je pokazal, da slovenska partija prvenstveno ni bila zavezana slovenski suverenosti. Ko se je izkazalo, da v bivšem jugoslovanskem prostoru ostaja slovenska Osvobodilna fronta izjemen, zato pa tudi manjšinski pojav, je njen pomen v očeh jugoslovanske partije nujno padel, jugoslovanski komunisti so jo začeli pojmovati kot nekakšno stranpot, slovenski komunisti pa kot svojo krivdo in breme. V jedru jugoslovanskega prostora je namreč prevladalo tradicionalno nepolitično vstajništvo. In ker je v tem jedru delovalo prav osrednje partijsko vodstvo, je prav njegovo dogajanje zadobilo značaj »pravega vzorca«, tako da so mu disciplinsko podlegli tudi slovenski komunisti. Slovenska partija se je torej s tem, da se je obrnila zoper koalicijski značaj Osvobodilne

fronte, dejansko obrnila zoper njo kot nosilko slovenske suverenosti, to pa je mogla storiti samo z masivno podporo jugoslovanskega zaledja.

O partijskem izenačevanju OF moremo torej govoriti kot o izvirnem grehu osvobodilnega gibanja?

S partijsko intervencijo je nastala usodna sprememba, ki je še danes politično vprašanje: ali naj se Osvobodilna fronta razvije v najvišjo demokratsko unijo, sposobno izvršiti vse reforme, ki bodo nujne v osvobojeni in suvereni Sloveniji, ali pa naj Osvobodilna fronta postane in ostane zgolj partijski instrument za izvajanje poljubnih družbenih in političnih načrtov. Osvobodilne fronte prvih dveh let obstoja ni mogoče primerjati z nobenim njenim poznejšim razdobjem, vsa so izraz zadrege. Dejstvo je, da je partija s svojim ekskluzivizmom pokopala pomen in moč Osvobodilne fronte, saj je prevzela njen celoten kader. Vendar se je s tem izpostavila kvarnim posledicam monopola, ki siromaši ustvarjalnost in vodi v enostranska nekontrolirana dejanja.

Viniva se v dobo, ki je sledila Dolomitski izjavi. To je bila doba, ko je partija prevzela vodstvo osvobodilnega boja, na znotraj pa je že začela izvrševati družbeno revolucijo.

Kar se mene tiče, se kljub Dolomitski izjavi v meni pravzaprav ni nič bistvenega spremenilo. Odgovornost me je skupaj z drugimi nepartijci še naprej vezala. Angažiral sem se v predstavniskem prostoru in se oprijemal dela, kjer mi je bilo dano, vse drugo bi bilo od hudega. Objavljeni zapisi pričajo, da sem na tovariših opazil neprijetno spremembo. Pravkar omenjeni partijski paternalizem je začel širiti pogubno okužbo. Nepartijci so zlahka postajali partijci ali pa so se čutili odvezane od dosedanje odgovornosti. V precejšnjem številu tovarišev je zavladalo duševno udobje. Kidriča sem opozoril na ta pojav in mu kazal na sodobno zgodovino, kjer so se vsi fašizmi doslej porajali kot izraz utrujenosti množičnega človeka, kot želja po ekskluzivni stranki ali po močnem voditelju. Tako sem opozarjal Kidriča, da se pojavljajo med partijci posamezniki, ki že zdaj osvobodilno zmago vežejo z nepojmljivim radikalizmom, predvsem z izbruhom uničevanja in osebnega maščevanja. Govoril sem mu, da je revolucija le takrat avtentična, kadar se dobro pripravljena in smotno vodena izvede kot izraz discipliniranega ljudstva. Pozival sem ga, naj se zaveda, da partija pripravlja revolucijo v Srednji Evropi in da je od njene skladnosti z našim človekom odvisna izvirnost sleherne druge revolucije v ostali Evropi. Na Kidriču sem videl, da me je začel poslušati vedno bolj raztresen in nevoljen.

Partija je sklenila, da se me odkriža. Prišlo je do prvega sklepa za mojo postopno destitucijo. Toda načrt komunistov, da bi odšel na prvo zasedanje AVNOJ v Bihać in ostal v Bosni kot eden izmed podpredsednikov te ustanove, je zaradi pete ofenzive spodletel. Zato so me na drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu izvolili za člana začasne jugoslovanske vlade. Takrat sem dejansko ostal na jugu, doživel mnogo čistejše partizanstvo od slovenskega, prestal nemški desant na Drvar in obe zadnji nemški ofenzivi z angleško rešitvijo v Bari in na Vis. V Slovenijo sem se smel vrniti šele leta 1946, po dveh letih in pol. Takrat, ko so si tovariši uredili Slovenijo po svoje.

iz vrednih knjig

vinko beličič, nekje je luč

iz knjige z gornjim naslovom, ki je februarja 1975 izšla pri založbi t a b o r v trstu, objavljamo zadnje poglavje **EPILOG**

KO SO SE očesa po trtah Bele krajine že vsa odprla in so iz njih začele poganjati mladike 1945. leta, je Vrh – ki je vojno kot po čudežu preživel brez vsake izgube (bil je ko matica v čebelnem panju) – podrl šotore. Z vsem svojim aparatom se je vzdignil iz zidanic in hiš v Doblički gori in na Mavrlenu, ki so mu zadnjega pol leta dajale varno streho.

Ob njegovem odhodu je Bela krajina nudila tole podobo: v bojih, internacijah, zaporih ali drugače je zgubilo življenje 2.086 ljudi (8,25% prebivalstva); popolnoma uničeni stanovanjski ali drugačni zgradbi sta bili 2.702; s požigi ali z bombardiranjem je vojna prizadela 108 naselij (42%). Od teh naselij jih 24 ne bo več oživele. Za vselej je v njih ugašnil ogenj in se razvel dim, potihnil zvon, obmol-

nil lajež, zamrl vsak človeški glas in odmev. Kar so planeni pustili ob požaru, bodo rušile vihere, neurja in sneg. Ob hišah-lobanjah bo lišajasto sadno drevje počasi zlezlo v tla in njivice bo porasel gozd. Samo lučnik ob zidovih bo še silil v sonce. Le ptice bodo, ko jim svet zasiplje belina, še priletavale po poti spomina...

Vrh je odšel, da si v Ljubljani in iz Ljubljane porazdeli visoko doneče funkcije v novem sistemu ter skozi požene sok novim rastlinam, ki se bodo začele, presajene iz belokranjske drevesnice, uglabljeni v tla Slovenije. In da uveljavljuje tisto svobodo, za katero se je boril – svobodo tudi za omejevanje svobode drugače mislečim – ter vzpostavi, uzakoni in zavaruje takšen red in mir, v katerem je moč nemoteno vladati in se ne bati, da bi kdo kdaj predložil račun.

Preden pa je došel v center, odložil masko in začel šteti leta svoje zgodovine, se je zgodilo nekaj pretresljivega.

En cel kos naroda, odrezan od temena do dna, se je vzdignil na pot umika proti planinam, preko planin. S temi tisoči, ki so krenili v nepoznan svet – drugačni rasti, drugačnemu zorenju naproti – in jih je zmagovalec videl lahko le v hrbet, so bili vsi stanovi: preživeli politični vodniki, škof s številno duhovščino, ljudje vseh izobrazbenih stopenj in poklicev – pravniki, šolniki, umetniki, študenti, kmetje in delavci z družinami, fantje in dekleta – na kolesih, peš, na vozovih.

Razen teh tisočev pa so se ko sivomodre lise strnjeno pomikali proti Karavankam in čeznje še drugi tisoči: domobranski bataljoni, ki jih je nevidno zasenčevala perut otožnega angela. S prevaro vrnjeni z Vetrinjskega polja bodo ti vojščaki, ti fantje in možje – Belokranjec bo med njimi kakih dvesto – prej ko v treh mesecih drug za drugim pokonci prešli strahotno obhajilo smrti iz zmagovalčeve roke ter omahnili v jame in brezna domovine. Njihovim ostrmelim svojcem bosta preostala samo jok in molitev; a zgodovinarji bodo čakali, kateri heroj si bo za tisti pokol upal prevzeti odgovornost.

Temelj, na katerem bo stala nova hiša, je bil tako zacementiran.

Si je Fronta ob rojstvu želela takšno zmagoslavje?

Najbrž ne.

Toda kaj je mogla s skrajno nepopustljivostjo in oblastiželjnostjo svoje vodilne sile, komunistične stranke, z zastraševanjem, grožnjami, nasilji in umori doseči drugega kot vse domače nasprotnike nagnati v nehoten, za obče gledanje izdajalski položaj: v iskanje naravne pravice do osebne in občestvene samoočistitve na rodni tleh pri osvoboditvi okupatorju, v neizbežno zunanje sodelovanje z njim – in jih potem, na sramotni oder postavljene, zapečatiti?

Knjigo NEKJE JE LUČ je v 500 primerkih izdala založba Tabor z Opčin nad Trstom. O nji so pisali slovenski listi v zamejstvu in zdomstvu. Izid te odlične memoarno-literarne publikacije smo na kratko omenili že v prejšnjem Glasu. Medtem je pisatelj uredniku Glasa poklonil avtografičan izvod – prijateljska hvala za bogato vezilo! – iz katerega smo ponatisnili gornji Epilog. V avtorjevi pripombi na sklepnih strani je zapisano:

»Ko se nad dogajanjem v letih 1941-1945 na Slovenskem razrašča robidovje časa; ko zbleda spomin mrtvih in ugaša slava zmagovalcev; ko se nenehno kopičijo pričevanja poraženih in uspelih: more kdo reči, da zna vse o tistem razdobju, ko je bilo umiranje starega skritejša, hitrejša in tišje (TOMEČKA) ob hrupnem porajanju novega, ki ga je veter iz sveta brezobzirno zasejal pri nas (DREVESNICA)?

Avtor se je omejil na svojo rodno deželo Belo krajino, vendar je mislil na usodo vsega naroda. Poleg lastnih doživetij, spominov in seveda stvariteljske domišljije je pri pisanju uporabljal tudi dela (o katerih ne izreka mnenja).

(Tu navaja pet knjižnih pomočkov pri pisanju.)

Knjiga je deljena v dva dela: omenjena Tomečka, prvi, in Drevesnica, drugi del.

V tem zapisu se pridružujemo temu, kar je 20. marca letos ob izidu knjige zapisal jam v goriškem Katoliškem glasu: »Višek pisateljske ustvarjalnosti je v prvem delu, kjer avtor s pesniškim zanosom opisuje rodno deželo. Lastna doživetja in spomine na svojo mater prepleta z liričnim opisovanjem tedanjih žalostnih dogodkov.«

Ne bi pa pisec teh vrstic podpisal trditve kronista v KG, da namreč »zaradi avtorjevega drugega polemičnega dela

Ali pa v njih vsaj nezaupljivost do same sebe zbuditi?

Tako je nekatere spravila s sveta, druge pa je spravila iz domovine ter jih primorala – razpršene po tujih deželah, pod drugimi zvezdami, v drugačnem podnebjju – pol življenjske moči porabiti za vživiljanje v novo okolje in za učenje novih jezikov, prilagoditi imena in priimke tujim pisavam, stati v pozoru ob tujih himnah, živeti pelin domotožja, premagovati spomine na Evropo, brezmočno gledati, kako se že kri prvega roda meša s krvjo tujine, obenem pa vedeti: »Nismo se motili: domovino je doletela nesreča, ki smo se je bali.«

Zdaj je Fronta z elito na čelu imela v svojih rokah tisto, na kar je tri leta noč in dan mislila in za kar ji nobena žrtev ni bila prevelika: vso oblast.

Božanstvo Vsa oblast v imenu vse odgovornosti postavi na čelo institucij svoje najzvestejše. Oni vodijo vzgojne in kulturne zavode vseh stopenj ter usmerjajo tisk, radio, televizijo, gledališče, film. A poglobljena skrb velja najdragocenejšemu: dedičem slave, nadaljevalcem poti.

Njegovi zapovedi sta dve, dasi druga le prvo dopolnjuje: »Spoznavaj in uživaj ta svet! Ne glej drugam in drugače ko predse in vodoravno, saj zgoraj in onkraj ni nič!«

To zlato božanstvo podkupa ali duši nasprotnike in nagraja slavnice. Zgradi si svetišča, kapelice in znamenja ter uvede praznike, svečenike in liturgijo po svojem okusu, v svoje povečanje, v kajenje svojemu imenu.

Uradni zgodovinarji vejo, kaj so dolžni: učiti resnico, ki je po volji božanstvu – in je lahko laž ali polresnica – a vsako drugo zamolčevati. Pa tudi varuhi zakona, po katerem se je podanikom prepovedano »vznemirjati«, budno pazijo, da ne bi iz gladke sive gorske stene preopazno pogladi bledordeči nageljčki drugačnosti.

Kristjana, ki sta oblast še posebno pogosto imela v mislih – Tone Fajfar in Edvard Kocbek – nista bila med vojvodi, ki so na žrebcu zgodovine slovesno vjezdili v Ljubljano: opravljala sta vsak svojo službo v beograjskem zatišju. Nista torej užila sladkosti devetomajskega triumfa. Prvi je z mnogimi tovariši šel do kraja, sprejel je novo vero in stopil v novo cerkev. Drugi je osamljen izpil žolč poraza in ostal živa priča petletja, ko se je podoba prihodnosti spočela s pesmijo in sanjami ter končala s solzami sreče.

Ako namreč dvajset do trideset tisoč bratov in sester enega najmanjših evropskih narodov iz odpora, protesta in straha pred osvoboditelji vse pusti in se umakne v tujino, a tisoči drugih, ki ne zmorejo ločitve ali so že v pasti, sklonijo hrbet in glavo ko pred neurjem, zagrne slavalok zmage senca in ostane na njem.

Senca pa pričuje, da je nekje luč.

izgublja knjiga na literarni vrednosti liričnega pripovedovanja. Ne zdi se nam, da bi bil drugi del polemičen. Zdi pa se nam, da po vsem, kar smo do zdaj o vojni, medvojni in povojni brali po slovensko napisanega, leposlovno dokumentarno težko najdemo par drugemu delu Beličičeve knjige. Z domišljjsko poetičnostjo talentiran pisec brz – a le prevečkrat dokumentarno dvomljivo, netočno in nezanesljivo – doseže umetniško izrazje; a prezreti domišljijo, pisati o dokumentih, ki jih ne ljudje ne časi ne ovirajo, pa zapisati vse tako, da je umetniško dojemljivo in da pri branju takšnega literarnega pisanja dokumentnosti bralca osvoji srh doživetja, ne manjši od epične grozotnosti literarnega opisa dogajanja, je mojstrsko delo, ki uspe samo nekaterim. Beličič je nedvomno med temi. Svetina s svojo Ukano ni (nikdar nisem meril umetniške vrednote pisanja po debelosti tiskanih strani). Prav zato se mi zdi, da ima drugi del Beličičeve knjige, Drevesnica zvan, ne le bogato dokumentarno, marveč tudi svojsko, umetniško dognano vrednost, ki je izraz in dosežek mnogih premišljanj in zrelega peresa.

Knjiga, po straneh kaj skromna, za oči urejena s prefinjnim čutom sodobnega esteta, je eden bogatih in mojstrskih prinosov v književje slovenskega zdomstva in zamejstva ob tridesetletnici eksodusa čez Ljubelj.

Beličiču smo za knjigo, ki jo je s takšno srčno ljubeznijo do svojih in do slovenstva za pomembni tridesetletni jubilej poklonil svobodnemu svetu in nesvobodni domovini, hvaležni. Kulturna akcija svojemu rednemu članu ob novem sadu njegovega peresa čestita. Želi le, da bi knjiga dosegla kar se da veliko, veliko slovenskih bravcev!

nikolaj jeločnik

Beličičeva knjiga NEKJE JE LUČ gre prav gotovo na živce trenutnim samozvanim oblastnikom v republiki Sloveniji. Maja letos ji je posebno pozornost posvetil tudi Uradni list FSRJ (številka 25, stran 817, 23. maja 1975), kjer je objavljena Odločba o prepovedi vnašanja in razširjanja brošure Nekje je luč. Tolikšno pozornost je do zdaj slovenska vlada naprednega ljudstva posvetila samo še Ciril Žebotovi knjigi Slovenija včeraj, danes, jutri. Tudi ta je bila z uradnim dekretom prepovedana v Jugoslaviji. Dobeseden prepis uradnega dekreta o prepovedi širjenja Beličičeve knjige v Jugoslaviji slove takole:

343.

Na podlagi prvega odstavka 59. člena v zvezi s 13. členom zakona o vnašanju in razširjanju tujih sredstev množičnega komuniciranja in o tuji informacijski dejavnosti v Jugoslaviji (»Uradni list

SFRJ« št. 39/74) izdaja zvezni sekretar za notranje zadeve

ODLOČBO

O PREPOVEDI VNAŠANJA IN RAZŠIRJANJA
BROŠURE »NEKJE JE LUČ«

Prepovedano je vnašati v Jugoslavijo in v njej razširjati brošuro »Nekje je luč« od Vinka Beličiča, ki je natisnjena v slovenščini v Trstu, Italija.

Št. 650-39/3.

Beograd, 29. aprila 1975.

Namestnik

zveznega sekretarja za notranje zadeve: **Draško Jurišić s. r.**

iz slovenske kulturne akcije

našim prijateljem!

I

LANI smo v istem junijsko-julijskem Glasu napovedali jubilejne publikacije Slovenske kulturne akcije ob njeni 20-letnici: 24 številčk mesečnika Glas SKA; 8 zvezkov revije Meddobje; in 8 leposlovnih knjig. Povabili smo Vas, da se na jubilejne publikacije naročite in naročnino 500 pesov v Argentini ali 50 dolarjev drugje po svetu plačate, če želite, tudi v obrokih.

Morda ste bili že ob napovedi in povabilu skeptični; še bolj pa Vas je morda obšel dvom nad možnostjo uresničenja tega širokopoteznega načrta, ko je bila mimo prva polovica dveletja, ker ustanova stvarnih dosežkov še ni mogla pokazati v polno.

Res. Izhajal je Glas SKA, čeprav včasih z zamudo za cel mesec; izšli so trije zvezki Meddobja; a še vedno manjka do izpolnitve načrta 5 številčk Glasa SKA, pet zvezkov revije, pa še šest knjig...

Naši prijatelji zato povečini še niso plačali naročnine; četrtina stalnih naročnikov sploh še nič ni plačala. Mislimo si, da pač čakate na začetek izida napovedanih knjig.

Danes lahko zapišemo, da so knjižne publikacije začele izhajati. Knjige pač terjajo več časa za ureditev, za sestavo, za tisk. Po letu dni priprav bodo zdaj izhajale druga za drugo.

V poročilih o delu v Kulturni akciji je zapisano, da je izšla prva napovedana knjiga: JOŽE PETKOVŠEK, življenjepisna povest o pomembnem slovenskem slikarju, ki jo je pred smrtjo napisal njegov virski rojak MARIJAN MAROLT. Knjigo bogati tudi dr. Ložarjeva študija o Petkovšku in Marijanu Maroltu, umetnostnem zgodovinarju; dr. Tine Debeljak pa je prispeval obširno monografijo o Marijanu Maroltu kot kulturnem delavcu in človeku. Knjiga je že v prodaji, naročnikom smo jo začeli razpošiljati. V istem poročanju je omenjeno, da je dotiskana tudi druga knjiga: zbirka izbranih novel in črtic FRANCETA KUNSTLJA z naslovom BUTARA. Z njo Kulturna akcija prva v knjižni obliki predstavlja pokojnega talentiranega slovenskega pisatelja tridesetih in štiridesetih let. Naročnike in slovensko zamejsko skupnost bomo s knjigo razveselili vsaj čez dober mesec.

Nekako v istem času bo izšel tudi 4. sklepni zvezek XIV. letnika Meddobja, v pripravi pa je že 1. zvezek XV. letnika, se pravi peti od osmih napovedanih.

Glas SKA s to dvojno številko ubira korak z datumom. Poslej bo redni gost vsak mesec.

Druge štiri knjige so v pripravi; vse kaže, da pri publiciranju ne bo zastanka in bomo do maja 1976 izpolnili vse napovedano.

PROSIMO VSE NAROČNIKE IN VSE PRIJATELJE NAŠEGA DELA, DA Z ZAUPANJEM ZRETE NA PUBLIKACIJE JUBILEJNEGA DVELETJA IN SKORAJ PLAČATE PRVI OBROK NAROČNINE!

II

ARGENTINA, kjer naše publikacije izhajajo, je v zadnjih mesecih zašla v veliko gospodarsko krizo. Posledica je okrog 150 odstotno povišanje stroškov pri izdajanju Glasa SKA, Meddobja in knjig.

Pri naročnikih iz inozemstva, ki plačujejo naročnino v dolarski valuti, ni težav, ker se je dolarska vrednost ob ponovni devalvaciji argentinskega pesa sorazmerno zvišala. Zato inozemske naročnike lepo prosimo, da pristopijo k vplačilu naročnine čimprej: s tem nam boste izdatno pomagali kriti stroške naših publikacij.

Naročnikom v Argentini pa, ki bi danes plačali dveletno naročnino s 500 pesi, bo menda jasno, da je ta znesek naravnost smešen spričo vsega bogastva in vrednosti jubilejnih publikacij, pa obenem spričo poraznega padca argentinske valute. Ko smo lani napovedali, da tudi naročnikom v Argentini v dobi dveletnega publiciranja naročnine ne bomo zvišali, smo pač ravnali v dobri veri, da bo šlo vrednotenje argentinske valute po navadnih stopnicah in pa da boste naročniki hitreje pristopili k plačevanju, dokler je bila vrednost argentinske valute še količkaj sprejemljiva. A prišlo je razvrednotenje, kot ga Argentina še ni doživela in ga tudi nihče niti pričakoval ni, niti predvidel.

Vseeno smo pripravljeni držati dano besedo o nepovišanju naročnine v Argentini: vsem naročnikom v Argentini smo pripravljeno nuditi naše dveletne publikacije za napovedano naročnino 500 pesov; tudi njim, ki sploh še ničesar niso plačali!

A zlasti te zadnje lepo prosimo:

IZ RAZUMEVANJA DO NAŠEGA TRUDA IN IZ NAKLONJENOSTI DO KULTURNE AKCIJE — PLAČUJTE PROSTOVOLJNO VEČ, KOT JE PREDPISANO!

S svojo velikodušnostjo boste ustanovi, ki že dvajset let in več živi in plodno deluje tudi po vaši pomoči, omogočili, da prebrodi sedanje gmočne težave in da zaživi še plodnejša v svojih stvaritvah v novem desetletju!

b l a g a j n i k

- Novi odbor Slovenske kulturne akcije sestavlja načrt za dveletno dejavnost ustanove. Objavljali ga bomo v listu sproti, kot se bo naša prizadevnost na zunaj kazala med slovenskim zdomstvom v Argentini in drugod.

- Na prvi redni seji novega odbora Slovenske kulturne akcije sta bila potrjena oba urednika periodičnih tiskov Meddobja in Glasa SKA, gg. France Papež in Nikolaj Jeločnik. Na isti seji je odbor sprejel na znanje sporočilo, da so si člani Gledališkega odseka za vodjo izbrali igralca Lojzeta Rezlja, ker je dosedanji vodja N. Jeločnik prosil pričo velike zaposlenosti v ustanovi odsek za razrešnico.

- Novo odborniško mesto za organizacijo in poživljenje dejavnosti v Slovenski kulturni akciji je odbor poveril dosedanjemu vodji gledališkega odseka g. Nikolaju Jeločniku, ki začasno vodi tudi Glasbeni odsek.

- Novo sezono kulturnih večerov v Buenos Airesu – že 22. sezono! – bo Slovenska kulturna akcija začela v soboto 26. julija 1975 ob osmih v gornji dvorani Slovenske hiše. O Edvardu Kocbeku bo govoril dr. Tine Debeljak. Aktualnost Debeljakove obdelave svojega sodobnika Kocbeka je pobudil izid Pahor-Rebulove knjige „Edvard Kocbek, pričevalec našega časa“, pa odurna gonja, ki sta jo v teh mescih od strani slovenske kompartije deležna avtorja.

- Izšla je prva knjiga napovedanega jubilejnega letnika: MARIJAN MAROLT, JOŽE PETKOVŠEK, življenjepisna povest. Dotiskana je tudi že druga napovedana knjiga – FRANCETA KUNSTLJA zbirka novel in črtic BUTARA. Na svitlem je 3. zvezek XIV. letnika Meddobja. 4. zvezek pa je v tisku.

- GLAS izhaja zadnje mesce z neljubo zamudo. Prosimo naročnike, da nehoteno počasnost prizanesljivo spregledajo. Krive so je edinele razmere, v katerih se urednik – tudi urednik Meddobja enako! – vsak dan znova ubija po eni plati z otepanjem z življenjsko nujnim zaslužkarstvom, po drugi pa z izpolnjenjem odgovornosti kulturnega delavca v zdomstvu. Vse bomo storili, da bo od avgusta naprej GLAS reden mesečni gost med našimi naročniki, člani SKA in njenimi prijatelji.

- 13. julija letos je Gledališki odsek Kulturne akcije že tretjič gostoval s predstavo v slovenski Mendozi pod Andi. Ob navzočnosti avtorja so izvajali obojni igralci – mendoški in buenoaireski – njegovo dramo Človek, ki je ubil Boga. O pomembnem gledališkem dogodku pomo več poročali v avgustovem Glasu.

- Ob tridesetletnici slovenskega eksodusa in zdomstva je osrednje slovensko društvo v Buenos Airesu Zedinjena Slovenija naprosilo gledališnika Nikolaja Jeločnika, da v počastitev vsakoletnega praznika Junakov pripravi komemoracijo v dvorani Slovenske hiše. Le-ta je pritegnil v izvajanje izvirne odrske evokacije Miklavža Trpotca Naša čast je šla čez smrt k ustvarjalnemu sodelovanju nekatere druge redne članice Gledališkega odseka; tako igralca Frida Beznika (ki je predstavi oskrbel tudi scenični okvir) in Maksa Noseta; za organizacijo predstave pa je naprosil vodjo Gledališkega odseka Lojzeta Rezlja (ki je hkrati tudi kulturni referent Zedinjene Slovenije). Predstavo je omenila pohvalno tudi Svobodna Slovenija. Zedinjena Slovenija je za to priložnost izdala tudi poseben spominski list, kjer je na naslovni strani natisnjena izvirna risba akad. slikarke Bare Remec (last N. Jeločnika), redne članice SKA. V predstavo je režiser Jeločnik vključil tudi odlični dekliški zbor Slovenske mladence, ki ga vodi ga. Anka Savelli Gaserjeva, kvartet Vasovalci, ki ga sestavljajo štirje izurjeni pevci redkih kvalit, pa podjetni Slovenski buenoaireski oktet. Od igralsko obetajočih talentov mlade generacije pa Janiko Pezdir. – Za Gledališki odsek Kulturne akcije je povabilo Zedinjene Slovenije (četudi je bil formalno povabljen le po članih) priznanje kvalitnosti njegovih teženj in gledališke dejavnosti.

- Lazarist FRANC SODJA, redni član teološkega odseka Slovenske kulturne akcije, je pred leti napisal sodobno ubrano, prikupno knjigo nevsiljivih aforizmov in vedrih življenjskih gledanj Lepo je biti mlad. Zdaj je dotiskana druga njegova knjiga, ubrana na podobno tematiko, z naslovom Glejte, že sonce zahaja. Publikacijo, ki bo skoraj izšla, je kot prej omenjeno založilo Baragovo misijonišče. O novi knjigi tega res sodobnega slovenskega meditatorja – pisatelja bomo več zapisali ob izidu.

ustvarjalci ska

ivan bukovec

IVANA BUKOVCA poznam iz tistih dni, ko je pokojni Marijan Marolt z Baro Remec, Francetom Ahčinom in Milanom Volovškom začel z umetniško slikarsko šolo v Slovenski kulturni akciji. Bukovec in njegovi sogojenci in sogojenke – deset ali kaj jih je menda bilo – so edini formirani naraščaj slovenskega umetništva v svetu, ki je izšel iz slovenske umetniške šole in je v nekaterih primerih – Bukovec je med njimi – ubral lastno umetniško pot po zaslugi starejših slovenskih umetnikov. Pač nekaj, na kar je Kulturna akcija s svojimi profesorji likovniki upra-

vičeno lahko ponosna. Spominjam se Ivana Bukovca med najbolj prizadevnimi gojenci. S prodirno zaznavo je v polno srkal iz prijateljsko nastavljenе kupe znanja in umetniške dejavnosti, ki so mu jo ponujali učitelji. In kar je srknil, je zadnja leta dalo ploden sad.

Njegova nedavna samostojna razstava olj v aprilu nam je Bukovca predstavila kot resnega, v mnogem že dognanega slikarja nekakšnega poetično pridvignjenega realizma

s poduhovljeno vsebino in sodobno izraznostjo. Od šolskega ustvarjanja je lirizem sproščenega umetniškega nadiha. Ne sije osebnost ustvarjalca: tokrat so bili zvečine na ogled pejsaži novejšega datuma. Značilna poteza Bukovčevega ustvarjanja je lirizem sproščenega umetniškega nadiha. Ne bi pritrdil nekomu, ki pravi, da je to svojski odjek šolarnja pri Bari Remec, četudi vem, da je iskren občudovalec njenih barvnih in grafičnih dognanj in se ji je od vseh gojencev takratne umetniške šole morda najbolj približal. Rajši mislim, da je ta lirizem v formi in nastavku izraz osebnosti notranje naklonjenosti. Po naravi je slikar mehek značaj. Mehkoba – daleč od vsakršne omledne solzavosti – se očita v njegovih zdanjih stvaritvah zavestno. Umetniškimi kreacijam daje svojski čar, ki je zaznaven enako v barvi kot v dletu. (Veljalo bi, če bi poklicen umetnostni kritik ali esejist o priložnosti obdelal Bukovca kot skulptu-

rista; naj si ogleda njegovo razpelo in križev pot v votivni slovenski cerkvi Marije Pomagaj v Slovenski hiši v Buenos Airesu.) Lepe filozofsko kritične zaznave o Bukovcu je že pred leti v Glas in Meddobje zapisal esejist France Papež, slikarjev sogojenec iz umetniške šole Kulturne akcije.

Letošnja konecaprilska razstava – fotografske posnetke nekaterih razstavljenih platen objavljamo v ilustracijo (če-

tudi vemo, da črnobela fotografija še zdaleč ne zmora pravnega vtisa na pozorno motreče oči: saj ji manjka osnovni ton umetniške stvaritve, ki je barva) – je bila za vse slovensko zdomstvo v Buenos Airesu dogodek. Se zdi, da premalo poudarjen. S kratkim, bolj kronističnim kot likovno kritičnim poročilom jo je omenil slovenski tednik Sv. Slovenija, ki pred razstavo natisnil tudi priložnostni pogovor s slikarjem. Pa bi razstava zaslužila več pozornosti. Ker je v naših dneh, v zdomstvu posebej, kaj tvegana stvar slovenskemu umetniku pripravljati samostojno razstavo – zgolj za slovensko skupnost. Pa ker je takšno podvzetje, kot je samostojna slikarska razstava, redko kulturno slavje, ki zasluži vsaj tolikšno, če ne večjo pozornost, kot jo pridajemo športnemu dnevu ali pa prazniku kolonizacij in z žegnanjem in z osmino. Saj konec koncev so prav slovenski likovniki tisti, ki našo prisotnost v velikem svetu pred svetovnim občinstvom najbolj živo pričajo z vsem razumljivo govorico podobe in barve in skulpture in črteža. Zdomska javnost bi jim zato morala posvečati mnogo več pozornosti, kot pa jo.

Takšni dogodki, kot je bila Bukovčeva razstava konec aprila, so pa tudi za kritika prikupna priložnost, da umetnika ne le v javnosti predstavi, marveč se s peresom zaglobi v njegovo kreativnost sploh. In Bukovčeva je zadosti pestra: slikar, rezbar-kipar, grafik, dekorater – če se zmislim samo na nekatere njegove zares dognane knjižne in revialne opreme, ki jih ni malo – pa zanimiv tudi kot scenograf. Do zdaj nisem v slovenskem pisanju med nami zasledil, da bi se kdo pomudil ob Bukovcu scenografu; pa je samo podpisane pri gledaliških podvigih zadnjih let ustvaril vsaj deset izvirnih in dojemljivih sceničnih okvirov.

Ti stavki seveda niso in nočejo biti očitek kronistom in piscem likovnih poročil. Žele samo opozoriti na pomembno umetniško stvarnost, ki jo med slovenskim zdomstvom v Argentini predstavlja Ivan Bukovec. Je iz mlajše, že v zdomstvu oblikovane umetniške generacije. Resničen plod umetniške prizadevnosti v Slovenski kulturni akciji.

Želimo, da bi nam Ivan Bukovec skoraj pripravil – tokrat v okviru likovnega odseka Kulturne akcije, katere redni ustvarjalni član je – širše zastavljeno retrospektivno razstavo celotnega svojega umetniškega opusa: od podob do knjižnih oprem, od rezbarij in križevih potov do sceničnih črtežev, pa pokazal tudi razširno in bogato lestvo svoje grafike in ilustracij. Vredno bi bilo, da ga slovenska javnost, posebno mlajši rod spozna v celoti.

nikolaj jeločnik

pisma

meddobju XIV/3

DRAGI MED!

PRI nas je zdaj deževna doba – včasih se srajca enostavno prilepi na kožo, najbrž se ji ne ljubi več živeti med zatohlimi stavbami. Iskrena hvala za Tvojo novo stvaritev XIV/3 – razveselila in obogatila me je; lahko mi verjameš. O njej smo govorili oni dan v japonski restavraciji – narodna delavka (ND), literarni kritik (LK) in združni predsednik (ZP), to se pravi, trije zdomski Slovenci iz ZDA, pravkar na poti skozi Tokio, in jaz. Tukaj podajam razgovor v zgoščenih oblikah: eden izmed gostov je namreč jecljal, eden je uporabljal strahotno dolge presledke med stavki za pipo, eden pa je lastnoročno listal po Meddobju in ga prebiral za citiranje. Jaz sem se – kako bi že rekel – po orientalsko držal ob strani; moral sem paziti na to, da nas natakariji ne pozabijo. (Nekatere restavracije načrtno vabijo h govorjenju, da morejo tako več prodati na račun izsušenih grl.) Ker sem upal, da bodo ti prijatelji zame plačali, gotov pa nisem bil, sem imel še en razlog, da sem svoje mnenje porazdelil na varne odlomke. Kratice so po vsem tem dovolj umljive.

ND: Teh 80 tiskanih strani me spet navdaja s ponosom. Ustvarjamo – pesem, prozo, prevode, presoje, prodore v svet duha.

ZP: Tudi jaz sem ponosen, a bilanca me moti. Gospodarsko gledano bi lahko podvojili število naročnikov, uvedli

vsakoletne literarne nagrade, tiskali umetniške priloge v barvah in tako ustvarili kulturo nove Slovenije v svobodi. Dejansko pa še nismo na to pripravljeni – kot celota.

ND: Toda Med povezuje kontinente. Tudi tokrat so zastopane Evropa, obe Ameriki in Azija.

LK: In Afrika?

ND, ZP in jaz: ?...

LK: Mislim na Soneta o vonju. Po navadnih kriterijih pesmi sta preveč neizdelana, a v luči afriških prvin živali in človeka med njimi, kar lepo zvenita. Pesnik je najbrž prebil določen čas v Afriki. Spominja me na zbirko An African Treasury, čigar zadnji del je posvečen pesmim črnih pesnikov. Če se ne motim, je knjiga izšla v New Yorku pred desetimi, dvanaestimi leti. Le da afriški pesniki v tej knjigi skušajo spremeniti v pesem tudi najbolj „živalske“ funkcije.

ND: Šele zdaj začenjam razumevati ta soneta o vonju. Zdi se mi, da ima Karel Rakovec vso bodočnost pred seboj, če bo dovolj potrpežljiv, da se – rekla bi – potopi v najbolj navadne stvari in jih pesniško-duhovno osvetli.

ZP: Upam, da mi bo kdaj razodel tudi lepoto gospodarskih podatkov. Ne mislita, da se razumem le na denar. T. S. Eliota v Papeževi predstavi sem kar užival. Nekoč sem

igro poslušal v angleščini in reči moram, da Papež dobro pre-vede finese anglosaških razpoloženj. Koliko žrtvovanih delovnih ur tiči v tem prevodu!

ND: Ko bi imeli več takih ljudi! A kakšna škoda, da se je nekaj velikih ljudi odcepilo od SKA in tako nehale literarno ustvarjati – vsaj, če človek noče istovetiti političnega pisanja kot takšnega z literaturo. SKA ni zato nič manj protikomunistična, a njen namen je umetniško ustvarjanje navkljub diktaturi doma in brezdomstvu v tujini. Če umetniško ustvarjanje zahteva protikomunistično poanto, jo bo izrazil na umetniški, ne na političen način. Sicer zapade leninističnemu načelu, da je politika poklicana, da vzgaja in usmerja umetnost. Res, škoda za razcepitev sil med nami, ki nas vse družijo izkustveno spoznanje, da med svobodnim človekom in komunistom ni mogoče sodelovanje.

JP: Prepotrebne so nam politične in gospodarske revije in listi, a ti ne morejo biti nadomestek za umetniško revijo. Sicer pa je v SKA zmeraj dovolj prostora za umetnost, ki se včasih zgodi nad komunističnim zlom in komunistično zablodo. Detelova novela groze Visoka politika ima sicer na prvem mestu neke vrste posvetilo „Vročje so južnoameriške noči“, a novela je živa analiza tkzv. ljudske demokracije pod vodstvom Prezidenta iz vrst KP.

LK: Ugaja mi živo, napeto pisanje. Tudi njegov ciklus pesmi Kralj iz senc je poln čudovitih podob, vzeti iz srca modernega življenja in modernega človeka. Detelove pesmi so mestoma preveč prozaične, a odlično poustvari strahotnost modernega življenja in vpliva kot neke vrste poetični prerok. Morda bi bila nova oznaka za takšno ustvarjanje na mestu – lahko bi mu rekli foberoško pisanje, od starogrške besede foberós za „grozne stvari“.

Jaz: Zanimivo, da je prav naša doba, ki se ponaša z zavestno brezbožnostjo, tako polna groze. Kakor da bi človek znova postal volk človeku, a tega noče priznati. Stari latinski izrek homo homini lupus je treba v naši dobi dopolniti z sub nōmine ovis – „človek (je) človeku volk s simbolom ovce“.

Pred leti je Papež pel o magiji besed in besednih odnosov med ljudmi, zdaj pa vse to uglašbi na sredi argentinske dežele. Un símbolo perfeccionado por el tiempo y estas tierras, sem si zapomnil iz pesmi; po naše: (Postal je) znak, ki sta mu dala zoreti čas in pokrajina.

JP: Po poklicu sem praktično usmerjen, a ni mi dalo, da ne bi vzel na pot okoli sveta zadnja dva lista Meda, kjer bistri Papež prevaja iz latinščine in španščine 24 tez tomizma. Ne vem, kaj je v njih, da me vedno znova vleče k njim in jih skušam nekoliko dojeti. Nagonsko čutim, da mi lahko osvetlijo tudi najbolj konkreten del zemlje, celo takšno monotono stvarnost, kot so številke vrednosti. Morda pa je temu „kriv“ tudi tekoči, umljivi prevod. Meni se tak način filozofskega razmišljanja zdi lep, neke vrste koncept za nadaljnje ustvarjanje.

Jaz: Naj pripomnim le to, da nisem popolnoma zadovoljen z besedicama „absolutno nemogoče“ v 12. točki Kozmologije. Absolutnost po mojem zadeva bistvo bitja in ga tudi čudež ne more razveljaviti. In vendar imamo dejstvo evharistične prostorne „hkratnosti“. Morda bi bilo bolje prevesti s „kot takemu nemogoče“...

ND: Mene je posebno zanimal gospoda Čuka esej O človeški napadalnosti. Zdi se mi, da je mogoče reči, da gre pri agresivnosti komunizma tudi za pojav bolezni. Igram se z mislijo, da bo bodoča medicina delila bolezni v individualne in družbene. In upam, da bomo nekoč imeli tudi dvojno kriminologijo, ki se bo bavila ne le z individualno, marveč tudi z družbeno kriminologijo. Zaključek Čukovega raziskovanja pa se mi zdi prepesimističen – po njegovem ustreznega odgovora na ta problem sploh ni. Čutim, da ima vsaka zdrava družba naravno moč, da se brani ogražanja eksistence. Možno je tudi, da smo na sledi odkritja novega zakona o medsebojni pogojenosti med družbenim zdravjem in radijem napadalnosti.

JP: Če prav razumem, bi to pomenilo v konkretnem primeru slovenskih brezdomcev, da se moraš baviti s sociološkim zdravjem svoje skupnosti.

IZŠEL JE

3. zvezek XIV. letnika

revije

meddobje

uredil in opremil

FRANCE PAPEŽ

vsebina

FRANCE PAPEŽ, ELLOS

PROZA IN POEZIJA: VINKO BELIČIČ, DROBNA PROZA * BRANKO REBOZOV, ŽALOVANJE * KAREL RAKOVEC, SONETA O VONJU * LEV DETELA, VISOKA POLITIKA; KRALJ IZ SENC * VLADIMIR KOS, TRI KANTATE ZA VELIKI TEDEN

DRAMATIKA: T. S. ELIOT, KOKTAJL (2. dejanje)

ESEJI: ALFONZ ČUK, O ČLOVEŠKI NAPADALNOSTI

PREVODI: LUIS DE CAMOENS, LUZITANCI (slovenil Tine Debeljak)

ZAPISI: K UVODU V CAMOENSOV EP LUZITANCI (Tine Debeljak)

O BLETNICE: ŠE EN PRISPEVEK V SPOMIN NA TOMAŽA AKVIN-SKEGA IN TOMIZEM (France Papež)

UMETNIŠKA PRILOGA: IZ RAZSTAVE OB 20-LETNICI SKA

prodajna cena tega zvezka je 60 pesov v Argentini, 2 dolarja drugod

LK: Nekaj te motivike je tudi v sveži Rebozovi pesmi Žalovanje. Želel bi si še več Rebozovih pesmi. Žalovanje je polno lirike narave, ki služi kot neke vrste protiutež.

ND: Upam, da bo Branko Rebozov nadaljeval s svojo pesmijo, ki govori s podobami modernega spoznanja. Vsaj takšno se mi zdi in zato mi ugaja Žalovanje. Papeževo govorjenje pesmi v španščini mi je nerazumljivo, čeprav daje Medu južnoameriški prizvok. Tudi to lahko položimo na tehtnico zmogljivosti našega naroda – a ko bi vsaj z nekaj našimi besedami opisal vsebino teh skrivnostnih uvodnikov!

LK: Strinjam se. Na drugi strani pa moram reči, da tisti izmed nas, ki razumemo španščino, vedno bolj uživamo zvočnost Papeževe pesmi, ki se bolj in bolj – če se ne motim – približuje južnoameriški zemlji in njenim podobam. Vzemite začetni verz njegove „Ellos“. No volverán tako zveni, kot bi poslušal začetni akord resničnega tanga.

Jaz: Ali ne slutimo pomena življenjske vere za našo skupnost? S svojo zdravilno močjo reagira proti razdiralnim skupinskim vplivom in tako manjša število ugodnih dejavnikov za razmah napadalnosti v negativnem smislu.

LK: O napadalnosti v pozitivnem ali krepostnem smislu prepeva v Medu Camoens. Zakaj neki se prevajalec dr. Debeljak ni lotil kakšnega bolj pomembnega odlomka te pesnitve? Uvod le napoveduje nov pogum, nove sile, novo zvanečo strast. Mestoma je prevod čisto pesniški – takoj sem si bil prisvojil stih: „če sploh se takšna snov da v verz obseči!“ Kako bi zvenelo v primeri s portugalskim izvirnikom, ko bi ta stavek spremenil v „če sploh se takšna snov da v spev ujeti“?...

ND: Ne pozabimo, da je Debeljakov esej o Camoensu pionirskega značaja. Sploh se Med ponaša s celo vrsto pionirskih podvigov v svet duha.

LK: Beličičeve lepote še nisem omenil. Jezik njegove

Drobne proze je krasen, osvetlitev najbolj vsakdanjih dogodkov pesniško dramatična, slikanje ljudi plastično. In vendar bi si želel – prav zaradi teh odlik – še nekaj, recimo „O. Henryjevskega“: še večje odkrivanje dramatičnosti, skrite v vsakdanjem življenju.

ND: Rotiti moramo g. Beličiča, da nadaljuje in se ne boji še neobdelanega terena slovenskega ustvarjanja. Gre za bodočo generacijo.

LK: In končno...

Jaz: Natakari prinašajo slavno japonsko ribjo jed piratov zahodnega otočja. Dovolite mi, da vam pokažem, kako se je s paličicami, ki so idealno orodje za snemanje kože z rib. Človek se čuti prestavljenega k obali npr. otoka Cusi...

ND, LK, ZP: Hm.

mlada dejavnost

V KRONIKO slovenskega kulturnega življenja v zdomstvu lahko z zadoščenjem in zadovoljstvom vključimo razveseljiv dogodek. Slovenski mladinski pevski zbor KARANTANIJA iz Buenos Airesa je 13. in 14. junija nastopil s koncertom pred argentinsko in slovensko publiko v Mendozi.

Šestnajst pevcev (12 deklet, 4 fantje) se je z lepim petjem predstavilo pod vodstvom ge. Marije Fink Geržiničeve. Oba koncertna nastopa sta bila v okviru Društva Slovencev v Mendozi.

V petek 13. junija zvečer je bil koncert namenjen argentinski javnosti v komornem salonu Auditorium Galli, podjetje, ki prireja glasbeno-kulturne večere za ljubitelje glasbe brezplačno. Gostje so imeli tokrat priložnost, da so nastopili pred argentinskim občinstvom, ki je h koncertu prišlo nedvomno po pravi glasbeni užitek. Z zadoščenjem zapišemo, da ga slovenski pevci niso razočarali.

Spored v dveh delih je obsegel večglasne skladbe za mešani zbor iz raznih narodnostnih kulturnih področij. Predstavil pa je seveda tudi slovensko zborovsko pesem sploh. Med slovenskimi skladatelji so bili zastopani Jakob Petelin Gallus, Franc Gerbič, Alojzij Geržinič, Matej Hubad, G. Ipavic, Mašek in Matija Tomc. Tuje skladatelje pa so predstavljali Anonimus iz XV. stoletja; Rimski Korsakov; Julián Aguirre, Carlos Guastavino, Heitor Villa Lobos, A. Bossi, pa črna duhovna pesem.

Zbor je enovito ubran. Pevcem se pozna izurjena pevska tehnika; vsak se zna v polnosti podrediti ubranosti celote. Izstopanje jim je tuje. Glasovne skupine so zlate, enotno obarvane. Morda bi si pri sopranih želeli nekaj več jasne zvonkosti. Izredno lepo barviti so vsi štirje moški glasovi;

buenosaireški slovenski oktet in njegov spominski koncert

OD pravadnih časov je ljudska pesem spremljala človeka v njegovih lepih in težkih trenutkih življenja in posebej še v usodnostnih trenutkih vsega naroda. Slovenska ljudska pesem je bolj kot katerakoli druga prežeta z močnim domovinskim čustvom; to je pesem, ki je prav zato globoko komunikativna, je „zgodovina“, ki govori srcu prepričljivo, „zgodovina“ naroda v njegovih sanjah, hrepenenju, bojih in trpljenju. Vez med poezijo in ljudstvom je vedno obstajala – v usodnih časih bolj kot v brezskrbnih. Besedilo in napev ljudske pesmi, ki je nastala v težkih časih, sta nam že nekaj svetega, nekaj kot molitveni obrazec, nadomestilo za solze.

DRAGI MED, tukaj se je pogovor končal; na koncu večerje se nihče ni več spomnil na moje Kantate. Ko smo se razšli, so restavracijske stereo zvočne naprave prenašale Zadnji valček v Parizu v japonski interpretaciji; med nama povedano: manjkalo je prave harmonije. Opazil sem, da Japonci ne čutijo tolikšne potrebe po harmoniji in da so nekako zadovoljni z melodijo samo, ki je največkrat trdo otožne barve, vsaj kadar gre za izvirne japonske moderne melodije (od druge polovice 19. stoletja naprej). Pazi na zdravje, če pri Tebi dežuje v srajco in skoz srajco v srce!

Tvoj vdani

Vladimir Kos.

karantanija v mendozi

V letošnjem februarjem Glasu smo v uvodniku Slovenska kulturna prisotnost pod Južnim križem med eminentnimi slovenskimi ustvarjalci, ki jih pozna tudi argentinska javnost, omenili slovenski polifoni pevski zbor mladih grl KARANTANIJA. Zbor je junija nastopil tudi v Mendozi pred argentinskim in slovenskim občinstvom (vse kaže, da je kulturna izmenjava med slovenskim Buenos Airesom in slovensko Mendozo, ki jo je začel Gledališki odsek novembra 1973, pognala korenine!). O zborovem gostovanju v Mendozi nam je redni član Glasbenega odseka prof. Božidar Bajuk poslal kritično poročilo, ki ga v celoti objavljamo.

posebno omembo zaslužijo zaradi svojske mehkobne prodornosti alti.

V intonaciji je zbor trden in točen. V prednašanju enovito in doživeto podrejen dirigentki.

Vredno je poudariti, da so bile folklorne značilnosti tujih skladb izredno avtentično in doživeto odpete. Upam si za trditi, da z večjo izrazno prepričanostjo kot slovenske.

Razumljivo, da so prav v tem želi pri mendoških poslušalcih izredno odobravanje.

Argentinci in slovenski rojaki so avditorij napolnili docela. Mnogi so se morali s poslušanjem zadovoljiti stoje, tudi v predverju.

Zboru in dirigentki vse priznanje za uspešno afirmacijo slovenske kulturne prisotnosti v zdomstvu.

Sobotni spored 14. junija je bil namenjen izključno slovenskim mendoškim rojakom. Koncertni nastop je bil tokrat v dvorani Slovenskega doma. Tudi ta docela zasedena. Vse pesmi je v enoto vezala priložnostna razlaga z besedo: prvi del je bil posvečen spominu tridesetletnice naše narodne tragedije.

Tudi pri sobotnem nastopu so pevci želi navdušeno priznanje. Za sklep so dodali še dve pesmi. V imenu društva Slovencev je zbor ob začetku koncerta pozdravil predsednik Stane Grebenc.

V nedeljo 15. junija je zbor pel pri slovenski maši.

Zboru in dirigentki smo hvaležni za veliko žrtev, ki si jo je bil naložil: iz lastnega žepa so si pevci plačali nemajhne potne stroške. Z radostnim licem so med nas trosili izbrano lepoto.

Buenosaireški slovenski oktet – osem mladih fantov, rojenih že v zdomskem svetu – je za soboto 14. junija pripravil Spominski koncert 1945-1975, kjer so fantje resno in kot spomin na žalne dogodke pred tridesetimi leti zapeli nekaj tistih pesmi, ki jih je naš narod spočel iz domovinskega občutja, pa iz hrepenenja, ljubezni, žalosti in udarnosti, porojenih v tem občutju. Čeprav imajo nekatere od teh pesmi svojega avtorja v besedilu in napevu, jih je ljudstvo prevzelo kot svoj izraz.

Oktet sestavljajo prva tenorja Rok Fink in Janez Zorec (ta je redni član gledališkega odseka SKA); Gregor Ba-

tagelj in Janez Rode, druga tenorja; prva basa Janez Mežnar in Tone Mežnar; pa druga basa Janez Marinček in Ivan Fajfar.

Od izvajanih pesmi, ki so jih mladi ljubitelji lepega popevanja predstavili z izrazito občutenostjo, so posebej segle v srce: Doberdob, Vsi so prihajali, Oj ta soldaški boben, Pelin roža, pa Soča. Spored je bil popestren z recitacijskimi vložki iz Balantičevega pesniškega opusa.

O koncertu poročamo kot kronisti: GLAS je bil posebej povabljen. Tu ni mesto za kritično oceno, pripomnim pa, da mi pomeni pesem Doberdob tovrstno najgloblje in najintimnejše doživetje tragike slovenskih žrtev v obeh svetovnih vojnah.

Za koncert so prireditelji (Zedinjena Slovenija) izdali tudi bogat spremni koncertni list s sporedom in nekaterimi reportažnimi zapisi o grozi pred tridesetimi leti in slovenski poti v svobodni svet.

france papež

SLOVENSKE MLADENKE je ime dekliškemu polifonemu zboru v Buenos Airesu, ki mu z uspehom dirigira gospa Anka Savelli Gaserjeva. Zbor je imel 19. julija 1975 samostojen celovečerni koncert v Slovenski hiši. H koncertu je bil povabljen tudi Glas. O uspešnem nastopu bomo poročilo prinesli v avgustovi številki našega lista.

odšli so

filozofu dr. francetu vebro v spomin

ČEPRAV ni prišla nepričakovano, nas je globoko prizadela novica o smrti vseučiliškega profesorja filozofa dr. Franceta VEBRA. Mislim zlasti na njegove bivše učence, sedaj v zdomstvu. Najbrž ni zunaj nobenega njegovega direktnega učenca, učenca v polnem pomenu besede, to je takega, ki bi po naših tedanjih študijskih načrtih kot glavni predmet študiral pri Vebro filozofijo, ji posvetil življenje in na ta ali oni način nadaljeval Vebrovo šolo. Več pa nas je, ki smo študirali tudi filozofijo pri Vebro in mu marsikaj dolgujemo. Naj se mu ob smrti oddolžimo vsaj s temi vrsticami, če že ne moremo nadaljevati njegove šole. Ta spomin smo mu dolžni tudi zato, ker drugi o njem molčijo.

★

VEBROVO življenje lahko razdelimo na tri periode: 30 let priprave, 25 let učenja in zopet 30 let molka. Rojen je bil 20. septembra 1890 v Gornji Radgoni. V rojstnem kraju je obiskoval ljudsko šolo, v Mariboru gimnazijo in nekaj semestrov bogoslovja, in Gradcu pa je pri profesorju A. Meinongu študiral filozofijo ter se pripravljaval za Meinongovega naslednika. Po razpadu avstroogrške monarhije in nastanku Jugoslavije se je najprej habilitiral na univerzi v Zagrebu, nato so ga poklicali v Ljubljano, kjer je zaporedoma kot docent, izredni in redni profesor predaval filozofijo in bil vsaj enkrat tudi dekan filozofske fakultete. Po prevratu leta 1945 so mu 55-letnemu odvzeli stolico in če ne izrečno, so ga dejanski obsodili na molk.

★

VEBER nikakor ni bil samo akademski učitelj, ne samo predavatelj filozofije; bil je v pravem pomenu filozof, to je filozofski ustvarjalec, odkrivalec novih filozofskih spoznanj. Njegov vedno nemirni duh je bil sila delaven. Že v svojih predavanjih je Veber presenečal z novostmi, pa tudi zapisal jih je in objavil v svojih razpravah in knjigah: izdal je po eno knjigo za skoraj vsako leto svojega dejavnega življenja, saj bi tudi marsikako njegovo razpravo lahko šteli med knjige, ker bi to zaslužila biti.

Dvakrat je v dobi svojega učenja Veber gradil svoj filozofski sistem, nikoli ga ni dogradil. V prvem desetletju je nadaljeval, izpopolnjeval, preoblikoval filozofske nauke svojega graškega učitelja, čeprav je vanje vnašal tudi marsikaj svojega. V tem najplodovitejšem obdobju, ko je izdal večkrat tudi po več knjig v istem letu, je med temi objavil tudi nekatere, s katerimi je skušal utemeljiti in zgraditi cele filozofske stroke, kakor etiko in estetiko, in ki so bile temeljni kamni sistema, ki ga je pripravljaval. Ni ga izdelal, ker se je v njem počasi pripravljaval obrat in se obenem s hudo boleznijo izvršil proti koncu tega desetletja. Tedaj je Veber dejanski začel znova in tudi delal počasneje, a ustvarjal je tedaj zares svojo filozofijo. Pa tudi za to je položil le nekaj temeljev. Škoda, da mu ni bilo dano dela nadaljevati, čeprav ga najbrž ne bi nikoli dovršil, saj mu tudi njegov nemirni duh ne bi dovolil. Pa tudi, kdo ve, ali je danes, vsaj ta čas, sploh mogoče zgraditi kak filozofski sistem.

Zato laže govorimo o Vebrovem filozofiranju kakor pa o njegovi filozofiji. Čeprav moremo v slednji videti doslej najzanimivejši donos za zares slovensko filozofijo, kakor je bilo zapisano, smo njegovi učenci od njega odnesli bolj sposobnost, rekel bi problematiziranja in bistvoglednega razčlenjevanja ter lastnega iskanja novih rešitev, kakor pa

njegov nauk, ki naj bi ga širili in izpopolnjevali. Kar se tiče neke filozofije, je Vebrova šola pač z njim ugasnila, kljub kakemu samotarskemu nadaljevalcu, v sposobnosti filozofiranja pa živi naprej tudi v mnogih, ki danes tega ne bi priznali.

★

O VEBRO sem ponovno predaval in nekaj tudi pisal; tu se sklicujem le na napisano ob njegovi 75-letnici (Meddobje IX, 1-3, str. 18-27) in tam povedanega ne bom ponavljal. Skušal sem predstaviti nekatere njegove nauke in jih tudi nekoliko oceniti, kolikor mi okoliščine dovoljujejo, saj niti nimam vseh njegovih del, ne glede na to, da bi za resnično oceno moral imeti tudi zapiske njegovih predavanj, saj je pri teh marsikaj povedal, česar ni nikjer zapisal. Razen tega bi le iz njih mogel pokazati na živih zgledih, kako je Veber umsko delal, gradil svojo filozofijo, medtem ko je v knjigah podajal že neke dosežke, ki se zdijo bolj ustaljeni in dokončni, kakor pa je njegova filozofija bila. Pri oceni Vebra kot filozofa tudi ne morem iti mimo knjige o njem, ki je izšla pri dr. R. Trofeniku v Münchnu, te pa doslej še nisem videl.

Zato naj napišem le še nekaj osebnih spominov na Vebra kot akademskega učitelja, kakor sem ga doživljal in ohranil v spominu. Kot sem že napisal, nisem bil njegov direktni učenec, ker je moj glavni študijski predmet bila pedagogika in ne filozofija. Poleg tega naju je ločila neka stvar, ki jo bo razumel, kdor je poznal razmere na naši univerzi. Iz raznih razlogov ni bilo vedno prijateljstva in sodelovanja med profesorji in najčesče ne med tistimi, ki so zastopali sorodne stroke in vsaj deloma govorili o istih vprašanjih. Tudi med Vebrom in mojim učiteljem pedagogike dr. K. Ozvaldom razmerje ni bilo najidealnejše, čeprav sta bila oba Meinongova učenca. In ker sem že v drugem letu univerzitetnega študija postal knjižničar v Ozvaldovem pedagoškem seminarju in tako že zaznamovan kot učenec Ozvaldov, je tudi med Vebro in mene stopila neka senca. Moj osebni stik z Vebrom ni bil tako pogost in tesen kot med Vebrom in nekaterimi drugimi njegovimi učenci. To pa nikakor ni povzročilo pri Vebro kakega nasprotja do mene, nasprotno vedno je tudi meni kazal svojo naklonjenost kakor je sploh rad imel svoje učence. Saj je osebnost bil Veber zelo ljubezniv gospod, zelo preprost v občevanju z učenci, s katerimi je tudi privatno, izven učilnice, rad razpravljaval o vseh vprašanjih, ki so jih zanimala. Znal je biti tudi dovtipen, znal se je prijetno smejeti, kadar je bilo potrebno. Zato v seminarju skoraj nikoli ni bil sam in vrata v svojo sobo je zapiral le, kadar je kaj pisal, navadno predavanja za zunaj univerze. Predavanja na univerzi ni menda nikoli pisal, niti se ne spominjam, da bi ga kdaj videl uporabljati kake zapiske. Govoril je vedno prosto, pripravljaval pa se je na predavanja nervozno se sprehajajoč po seminarju ali po hodniku pred njim.

Njegovi tečaji zato niso bili vedno dovolj urejeni in zgrajeni. Znal pa je to napraviti v svojih knjigah. Vem, da je nekatere celo le narekoval in ga še danes občudujem, da je znal snov knjige tako obvladati in ujeti v poglavja.

★

Profesor FRANCE VEBER je umrl v Ljubljani 3. maja 1975, pokopali so ga na pokopališču pri Sv. Križu. Pogreba se je udeležilo mnogo ljudi, zdi se pa, da je manjkalo mnogo takih, ki bi morali priti. Poročila pravijo soglasno,

da ni bilo pri pogrebu zastopnikov univerze niti ne akademije, gotovo pa mu nihče od teh ni spregovoril v slovo. Tudi časopisi o njem niso pisali. Tega molka naš filozof pač ni zaslužil, tudi od tistih ne, ki z njegovim filozofiranjem ne soglašajo. Le p. dr. Roman Tominec ofm, ki je vodil pogreb, je ob grobu očrtal Vebrovo življenjsko pot, skušal oceniti njegovo delo in pokazati njegov pomen za slovensko kulturo, zlasti filozofsko.

Tisti pa, ki nas je daleč v tujini zbolela smrt našega nekdanjega učitelja filozofa, s hvaležnostjo klanjamo glave v njegov spomin. Za nas je, kakor je bil, plodovit, ostro-umen mislec, zlasti pa, kakor sem že drugje zapisal, dober budilec filozofskega poklica, pri komer ga je našel.

v i n k o b r u m e n

IZŠLA JE PRVA KNJIGA JUBILEJNIH PUBLIKACIJ KULTURNE AKCIJE

m a r i j a n m a r o l t
j o ž e p e t k o v š e k
življenjepisna povest

naslovna stran ovoja je faksimil Petkovškovega olja DOMA, popularizirano kot poštna znamka

uvodno besedo o slikarju jožetu petkovšku in esej o marijanu maroltu
umetnostnem zgodovinarju v domovini je napisal **univ. profesor dr. rajko ložar**

monografijo a marijanu maroltu človeku in kulturnem delavcu v zdomstvu je napisal
univ. profesor dr. tine debeljak

čez 300 strani v knjigi pestré mnoge fotografije Petkovškovih olj in slike iz maroltovega življenja

ovoj za knjigo je zamislil slikar **andrej makek**

prodajna cena v argentinu — vezana knjiga 120 pesov, broširana 90 pesov; drugje po svetu 5 in 4 dolarje

NEKEGA dne je Kotnik prišel k Jožetu in mu povedal, da je govoril z Ogrinom. Ogrin da je pripravljen gospoda Petkovška podučevati v slikarstvu, saj se dobro spominja, kako je svoj čas mojster Wolf učil njega in brata Šubica. Ima spomladi tudi več naročil za freske in bo rad vzel gospoda Jožeta s seboj, da ga bo tudi to tehniko naučil. Kotnik je vprašal za račun podučevanja, a mojster je rekel, da za enkrat nič ni in bo šele pozneje videl, če mu mora kaj računati, ker ne ve, kako bo z materialom ravnal. Risbe gospoda Jožeta je Ogrin z velikim veseljem ogledoval.

Proti koncu januarja se je Jože podal k mojstru Ogrinu. Ogrin je bil precej zavrt v ogrinjala, kajti bilo je hladno in v atelierju nobene peči. Roki si je pridno mel in Jože je povedal, da je on varovanec gospoda Kotnika, ki se je menda z mojstrom zmenil zaradi šolanja.

„Da, da, vi ste menda sin nekega Šubca in imate nižjo realko. Dozdaj ste na podlagi teh realk sami slikali. A delali ste bolj pokrajine, manj ljudi, ki so v cerkvenem slikarstvu najvažnejši predmet slikarstva. Saj veste, da so bili sedanji svetniki najprej živi ljudje in jih še sedaj kot svetnike rišemo in slikamo kot ljudi, čeprav v nebesih nimajo več teles. Tudi Boga Očeta in Sina slikamo v človeški podobi; edini Sveti Duh se nam kaže kot golobček. Nekateri svetniki, ko še niso bili v nebesih, so bili konjeniki, drugi so bili pastirji in tako je treba v cerkvenem slikarstvu znati risati tudi konje in pastirsko žival. Ali ste moške in ženske kaj slikali?“

„Moške zdaj kamerade pri vojaki, žensko pa samo Rebičovo Pepco.“

„Vojaki in Pepca so vsi mladi, treba bi bilo znati tudi stare. Pa to bi se že pozneje naučili, če še ne znate. Zdaj je tudi premraz za to stvar. Kdaj pa mislite začeti?“

„Če vam je prav, bi prišel s 1. februarjem.“

„Bom te dni kupil gašperček, da naju ne bo zeblo. Preveč hiteti v slikarstvu tudi ni priporočljivo, ker se slikar lahko prenaagli in zmoti. Treba je upoštevati pri osebah medsebojno velikostno razmerje, da ne bi bil nazadnje otrok večji kakor njegov oče ali mati. Te dni do prvega februarja lahko rišete kakšne starčke in pa živali, če jih imate doma. Ovac pač nimate? Te so v cerkvenem slikarstvu najpogostejše.“

„Mojster, mene predvsem zanimajo barve in čopiči. Treba bo predvsem oljnih barv in tiste dobim lahko samo iz Ljubljane.“

„S kupljenimi oljnatimi barvami bi bila cerkvena slika kar s stotaki in petdesetaki poslikana. Mi kupujemo barve v prahu in jih potem z oljem in drugimi tekočinami mešamo. Pri freskah rabimo redkejšo tekočino, pa boste že videli, ko bova šla ven slikat.“

„Torej naj zdaj narišem živali in naj jih potem prinesem vam pokazat? In kakšne starejše moške in ženske?“

„Domačih nalog pri slikarstvu ne dajemo, a če hočete, to lahko rišete in slikate. Ali bi hoteli še nekaj želežne tinkture? Kot rabi barva olje in druge tekočine, tako rabi slikar kaj redkega. Žena, prinesi malo slivovke. Tu je naš prvi učenec!“

Nazadnje sta se prijazno poslovila in si želela veselo svidenje. Jože je šel domov in spotoma povedal Pepci, da je bil pri umetniku, ki pa govori o slikarstvu bolj kot kakšen obrtnik. Imel je naslikano podobo nekega svetnika, a ni videl, kako je delal. Je pa čudno, da ga zdaj po prihodu od vojakov vsi ljudje, tudi Kotnik in Ogrin, titulirajo z gospodom. Ne da bi se predolgo zadržal, se je podal domov, da takoj poskusi z risanjem živine in po možnosti starih ljudi. Tudi materi je povedal, kje je bil in jo kot starejšo žensko naprosil, naj bi mu stala za model. Rekla je, da je za to Pepca pripravnejša, a zaenkrat naj bo. Bila je kar miren model. Popoldne je prišel precej pohabljen berač in takoj mu je Jože ponudil večji kos drobiža, če bi mu sedel pri slikanju. Kaj je to, ni vedel, a šedel mu je in dobil po končnem sedenju še porcijo žganja. Z obema portretoma, z ogljem in svinčnikom narisana, je bil Jože kar zadovoljen in sklenil je iti prihodnji dan k varuhu, da mu pove, kako je danes opravil. Naslednji dan je risal in deloma tudi slikal konje in krave v svojem hlevu, nato pa se je spomnil, da ima posestnik Kralj na Vrhniki ovce, h kateremu je šel prosit, če jih sme risati. A to je bilo težje kot z domačo živino, ker ovce niso hotele mirno stati.

Nastopil je 1. februar 1882 in Jože je šel z deloma kolo-riranimi risbami matere, berača in domačih živali k Ogrinu. Mojster je risbe pogledal in dejal, da gospod zna, da so bile nekatere prav na hitrico napravljene. Več je govoril o Kraljevi ovci. Menil je, da bo ena samo ovca redka slika, več bo splošnih ovčjih čred, ovce niso vse enake, ampak le podobne, v isti smeri stoječe ali korakajoče, a majhna razlika je le med njimi, nekatere so bolj mlade in zato manjše in bolj gibčne.

Med tem je Ogrin slikal tla, po katerih je svetnik hodil. Imel je že naslikana tla, zelena, travnata in na to travnato podlago je slikal bele, rumene in rdeče cvete. Jožetu je rekel, da so tudi nekateri renesančni slikarji tako delali.

„Ali boste vi poskusili? Delajte ravno takšne cvete, kot so moji.“

„Pa bi napravili poleg razcvetelih cvetov tudi kakšne popke in prazne trate brez cvetja.“

„To pa ljudem ne bi dopadlo.“

„Tudi se mi vidi, da bi morali biti, postavim, rdeči cveti skupaj, beli in rumeni ravno tako; enakobarvni cveti iz skupne korenine.“

„To je mnenje naravoslovca, a mnenje kmečkega uživalca umetnine ni takšno. Zdaj se le po mojem ravnajte.“

Poskusil je in naslikal geometrično ploskev belo-rumeno-rdečih cvetov brez plastike.

Čez čas je mojster Ogrin dejal, da je kar dobro. Nato je Jožetu ukazal, naj na prineseno platno naslika mladega svetnika, katerega je prinesel v posebni knjigi ikonografskih tipov. Iz te naj vzame tip številke toliko in toliko. V knjigi je tudi splošna noša tistega svetnika. Priporoča pa gospodu Jožetu, naj naslika vané svetnika s pogledom kvišku k Bogu. Tega svetnika sicer niso nikjer naročili, zdaj bo važno le, da dobimo povečavo lika. Kaj pa če bi moral svetnika, ki je bil tudi vojak, naslikati jezdečega na konju?

Jože je povedal, da bi moral konja narisati doma in jezdeca prav tako. Potem pa bi moral jezdeca obleči v historično obleko.

„A to je zamudno delo. Poglejmo rajši, če je v moji knjigi kakšen jezdec. No, tukaj imamo svetega Martina in temu bi bilo treba samo obleko predugačiti. A najprej narišite v naravni velikosti mladega svetnika, pozneje bomo videli, kako bi ta svetnik na kakšnem konju jahal.“

Ta dan Jože ni napravil drugega, kot da je še velikostno približno zaznamoval postavbo mladeniča. Potem se je začel univati in z Ogrinom govoriti:

„Mojster, zdaj sem videl precej sveta in vtis imam, da ni tako težko potovati na sever. Predvsem bi se rad izučil risanja, ker to, kar rišem sedaj, je le punktiranje. Manjka mi krepka poteza in enako tudi krepke zamah slikanja. Vas sem videl, kako ste z eno potezo napravili obris mladeničevega trupa, kar bi jaz v neštetih črticah kombiniral. Če namreč vidite, da imam že nekaj prakse, se tega nisem naučil v realki, ampak pozneje z lastno vajo. Vi mi tega poduka ne boste dajali, moral ga bom dobiti drugod. Kaj menite, na katero akademijo bi se obrnil?“

„Vané, akademijo poznam le na Dunaju in v Benetkah. O dunajski, ki je v naši državi, ne morem reči posebne hvale. Ravno v začetnih pojmihi ni priporočljiva. Profesorji zahtevajo, da študenti takoj znajo kot oni in po njihovi metodi slikajo. V Benetkah je v začetku več poduka v risanju.“

„Kako pa priti v Benetke? To je vendar v drugi državi!“

„Ni težko. Za Kranjsko je pristojen laški konzulat v Trstu in tja se je treba podati. Dovoljenje dobite brez nadaljnega. Jaz vam dam kot absolvent akademije potrdilo, ki bo menda nadomestilo konzulova poizvedovanja. Tudi meni ga je dal Wolf in je šlo gladko. Ali znate italijansko?“

„Prav malo. Nekaj smo se v realki učili.“

„Kdaj pa mislite iti dol?“

„Če vam je prav, bi ta mesec še ostal tu, potem pa moram od gospoda Kotnika dobiti kaj denarja.“

„Pri meni vam je delavnica vedno odprta. Kaj bistveno novega se sicer ne boste naučili, a vsaj modele boste imeli na akademiji in to je dosti. Tukaj ne dobite zlepa modelov. Ne vem, kako je v Verdu. Jaz rišem kot model vedno le ženo, a vam ne bi hoteli stati. Če imate doma mater in sestro, bo še šlo, a moškega tudi nimate, kot jaz tudi ne. Zato moram pač gledati v knjigo ikonografskih tipov, kot

ste videli. Dobrodošlo vam bo, če vse to najprej na akademiji poskusite. Imate brez dvoma že neko podlago, ki vam bo koristila, a praksa vam bo zelo potrebna.“

„Vi torej mislite, da bi šel najprej na akademijo?“

„Prepričan sem, da vas jaz ne morem podučevati tako kot tam. Tam si lahko izberete profesorje, ki vam bodo dajali naloge in jih potem popravljali. Očividno vam ugaja, da rišete po modelih. Če imate sredstva, da živite po akademskih mestih, kaj pojdite. Jaz vas učim le to lahko, kar sam slikam. Če ste pa še tu, lahko vedno pridete, kadar utegnete.“

„Te dni bom verjetno zaposlen v svojih gozdovih. Če me ne bo, ne bo zamere?“

„Prav nič. Vsak slikar ima svoje metode in težko je najti mojstru učenca, ki bi bil dovzeten za isto kot on.“

„Torej, mojster Ogrin, hvaležen sem vam za vaše besede in zdravi bodite.“

„Srečno pot in če spet pridete, vedno dobrodošli!“

Po bližnjici, ki so jo uporabljali predvsem verniki, ki so hodili iz Verda v vrhniško cerkev, se je Jože podal v Verd. Pot je vodila mimo Marjančnika in tako mimo Pepce onstran Ljubljane. Tam se je Jožetu zahotelo kozarca vina, še bolj srečanja s svojim dekletom, Kajti Ogrinovega žganja se Jožetu ni hotelo, razen toliko, da je pregnal mraz skopo zakurjene pečice.

Pepca je sedela v kuhinji in je bila Jožeta vesela. Ravno je šivala pentljo za svojega fanta; delo je bilo skoraj končano in Jože je delo pohvalil.

„Pri luči ne smeš dalje šivati. Tudi Ogrin mi ne pusti pri luči slikati in zato sem že prišel domov.“

„Kaj si pa delal danes, da si tako razpoložen?“

„Rožice za sliko mladega svetnika in nato sem začel risati še tistega svetnika samega. Pa ve, da jaz za takšno slikanje, kot ga dela Ogrin, nisem in tudi mojster sam je mnenja, da naj se grem rajši na kakšno akademijo izpopolnit. Zmenila sva se za Benetke in če bo varuh za to, jo drugi mesec odrinem dol.“

„Potem ti bo pa pentlja ravno prav prišla, samo da te kakšna Benečanka ne potegne zanj. Pa že poznaš Benetke?“

„Samo Trst, naprej bom potoval kar na slepo. Ogrin se tam spozna in morda mi bo dal kakšne napotke, kam naj se obrnem.“

„No, tista dekleta, ki jih je Ogrin tam štemal, so zate najbrž že prestara. Si boš moral kaj mlajšega izbrati.“

„Saj veš, Pepca, da imam samo tebe. In zato bi te prosil, da greš jutri z menoj v gozd, da zaznamujeva hoje, ki mi bodo vožnjo v Benetke omogočile.“

„Bom poskusila, če mi bo mati dovolila.“

„V snegu in blatu pač ne bova mogla grešiti. Grem pa še k varuhu, da se zmeniva zaradi sečnje dreves. Torej jutri v zgodnjih dopoldanskih urah. Na svidenje!“

Jože je res dobil varuha doma in mu povedal, kaj sta se z Ogrinom zmenila. Varuh je bil mnenja, da zgolj cerkveno slikarstvo, ki bi ga mogel Ogrin Jožetu posredovati, ne bi bilo najbolj primerno in je bil voljan Jožetu odkupiti primerno število hoj. Mislil si je, če študiranje ne bo uspelo, se neha potem izplačilo denarja. Tako je, da za kakšen tisočak lahko zaznamuje hoje, a Jože je s svoje strani pripomnil, da ne bo posekal več hoj kot za petsto goldinarjev. Če bo pozneje rabil več, bo potem zaznamoval še kaj.

Pepca je prišla v zgodnjih dopoldanskih urah in sta šla potem z lastnikom v oddaljenejšo parcelo, kjer v zadnjem času niso nič sekali, in si je zaznamovana drevesa tudi v beležnico približno notiral. Materi Micki, ki sta ji mlada dva povedala, kaj sta v gozdu udelala, ni bilo povsem prav, a gosposkost sina ji že ni več dajala upanja, da bo še kdaj kmet. Pepca je bila od poti po snežnem gozdu precej utrujena in zbita in je fanta blagrovala, kako je bogat. Varuh je v prihodnjih dneh poslal svojega zaupnika v gozd, da približno premeri les in potem je Jožetu izplačal na račun šesto goldinarjev, od katerih jih je sin takoj oddal materi petdeset forintov. Varuhov zaupnik pa je Kotniku poročal, da je v tem gozdu še dosti dreves, ki bodo Petkovsku še lahko služila.

Po ganljivem slovesu pri Pepčini materi, h kateremu so povabili tudi mojstra Ogrina, je Jože v prvih dneh marca odpotoval iz Logatca v Trst. Prej je še kar narisal mladega svetnika stoječega in jezdečega na konju. Za model jezdečemu svetniku je sedel štritofov Ivan in mojster Ogrin je risbo pohvalil.

darovi

Marija Aunon, ZDA, 19 dolarjev
Iazarist Tone Zrnec, Kanada, 20 dolarjev
dr. Andrej Suhadolc, Kanada, 50 kan. dolarjev
duhovnik Julij Čuk, Ecuador, 10 dolarjev
Oman Miro, Hurlingham, Argentina, 100 pesov
ing. Franko Lampret, Argentina, 60 pesov
dr. Janko Jazbec, M. del Plata, Argentina, 200 pesov
Anica Šemrov, R. Mejía, Argentina, 50 pesov
Ignacij Glinšek, Buenos Aires, 250 pesov
Alojzij Mehle, San Justo, Argentina, 20 pesov

Valentin Pintar, R. Mejía, Argentina, 100 pesov
gdč. N. N., Argentina, 120 pesov

j u b i l e j n i d a r

dr. Milan Kopušar, ZDA, 30 dolarjev
Leopold Šparhakel, Argentina, 100 pesov
Dorjan Heller, Argentina, 204 pese
Anton Bidovec, Argentina, 300 pesov

p o d p o r n a č l a n a r i n a

Leopold Šparhakel, Argentina, 150 pesov

LEPOSLOVNA NAGRADA V SPOMIN DR. IGNACIJA LENČKA

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA, ki je z denarnim volilom brata pok. soustanovitelja prof. dr. IGNACIJA LENČKA razpisala LEPOSLOVNO NAGRADO za izvorno prozo, s p o r o č a, da je rok za oddajo rokopisov določen na 31. avgust 1975. – VABIMO vse pisce, ki se namerjajo natečaja udeležiti, da rokopise – po določilih, ki smo jih objavili v Glasu SKA – naslove samo na ime: LADISLAV LENČEK CM – Leposlovna nagrada – Slovenska kulturna akcija, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

CORREO ARGENTINO Suc. 6 y 7 (B)	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1209421

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Ureja ga Nikolaj Jeločnik, Zapiola 1723, I D, Buenos Aires, Argentina. Tiska ga Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na ime Ladislav Lenček CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina.

* Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Acción Cultural Eslovena), Valentín Debeljak, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina. * Za podpisane članke odgovarja avtor.